

CANDAR-OĞULLARI BEYLİĞİ (1439—1461)

Doç. Dr. YAŞAR YÜCEL

XIII. yüzyılın sonundan başlayarak XVI. yüzyılın başına kadar gelen bir süre içinde Anadolu'nun tarihî çehresini karakterize etmiş Anadolu Beyliklerinden biri olan, Candar-Oğulları hakkında, siyasi, iktisadî, kültürel ve etnik durumunu belirtmek amacıyla mühtelif makaleler neşretmişik¹. Bu tetkikimizde, Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in halefleri II. İbrahim Bey, İsmail Bey, Kızıl Ahmet Bey devirleri ve Beyliğin yıkılışına sebep olan hadiseler üzerinde durulacaktır.

II. İbrahim Bey

1439 - 1443

İsfendiyar Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu İbrahim Bey geçti (1439). Cami'ud-düvel'in bir kaydına göre² : İsfendiyar Bey daha sağlığında ölümünden sonra çıkması muhtemel iktidar buhranını önlemek istemiş, oğulları Hızır ve Murad Beylere beylik topraklarından bir parçasını ikta ederek onların büyük evlâd II. İbrahim Bey'e itaatlerini vasiyet etmiştir. İbrahim'in, adına telif edilmiş Cevahirü'l-esdâf isimli tefsirin mukaddimesindeki ve oğlu İsmail Bey'in H. 861/1457 M. tarihli Kastamonu'daki külliyesiyle³ alâkalı vakfiyesi ile yine bu külliyesine ilâve olarak yaptığı vakıflarla ilgili H. 865/1461 M. tarihli vakfiyesindeki kayıtlardan Taceddin ünvanını kullandığı anlaşılmaktadır.

¹ Yaşar Yücel, Kastamonu'nun ilk fethine kadar Osmanlı-Candar münasebetleri (1361-1392). TAD I/1 (1963), Candar-oğlu Çelebi İsfandiyar Bey (1392-1439). TAD II/2-3 (1964), Çoban-Oğulları Beyliği. AÜDTCFD XXIII/1-2 (1966).

² Krş. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, Ankara 1969, s. 131-132.

³ Bk. H. 861 Rebiyülevvel/Ocak 1457 M. tarihli Vakfiyesi, Vakıflar Umum Md. arş. nr. 582, s. 225. Yine H. 865 Şaban/Mayıs 1461 M. tarihli vakfiye, Vakıflar Umum Md. arş. nr. 582, s. 228. Cevahirü'l-Esdâf isimli Kur'anı Kerim tefsiri için bk. Yaşar Yücel, TAD II/2-3 (1964) s. 158 not 5 :

« اما بعد چون سلطان اعظم و پادشاه معظم مالك رقاب الامم مولى ملوك العرب و العجم سلطان ابن سلطان ابو الفتح اسفنديار بن بايزيد خان اشارت قلدى سلطان زاده اعظم صاحب السيف و القلم حلو الوفا في اقطار العالم تاج الدولة و الدين ابراهيم بك چلبى ايچون »

Dört yıl kadar saltanat sürmüş olan İbrahim Bey'in devrine ait olaylara dair araştırmalarımız sırasında hiçbir kayda rastlayamadık. Yalnız Osmanlı padişahı II. Murad'ın kayınpederi ve eniştesi olan İbrahim Bey'in⁴ tahta geçmesi neticesinde Beyliğin iç ve dış siyasetinde radikal bir değişiklik vukubulmadığı barışçı ve ahidlere sadık bir politika güdüldüğü anlaşılmaktadır. H. 847/1443 M. tarihli mezar kitabesine göre⁵ Sinop'ta ölmüş olan İbrahim Bey'in kendi adına basılmış gümüş sikkesi de mevcuttur⁶. II. İbrahim Bey, babası Çelebi İsfendiyar Bey emriyle adına telif edilmiş Cevahiru'l-esdâf ismindeki tefsir mukaddimesinde Sahibu's-seyf ve'l-kalem⁷ olarak anılmaktadır. Bu ünvanın nâdir olmakla beraber bu devirdeki diğer Anadolu Beyleri için de kullanıldığı görülmektedir.

⁴ Bu evlenmeler için bk. Y. Yücel, T A D II/2-3 (1964) s. 171.

⁵ Bu tarihli mezar kitabesinin metni için bk. makale Kitabeler bölümü.

⁶ Bk. tavsifi için makale Paralar bölümü. Candar-oğlu Kasım Bey'den başka II. İbrahim Bey'in de Mahmut adındaki oğlu Osmanlı hizmetine girmiş ve kendisine Fatih tarafından Edirne'de mülklük verilmiştir. Bu hususta Başvekâlet arş. H. 890 tarihli tapu defterinde (nr. 20, Vr. 37) şu kayıt vardır : ملك محمود بك بن ابراهيم : اسفنديار حاليا پادشاهم سلطان بايزيد خان هموم عنایت و عموم حمايت نظرين ايدوب اشبو موسى بکلو نام کوي هبه و تمليك ايدوب لواحقيله و توابعيله باغشليوب انه حکم عالم اراي صدقه اولمش شمدي ملکيت ازره مزبور محمود بك تصرفنده در.

قریه موسی بکلو خانه مجرد حاصل

4417 11 24

Mahmut Bey'in mülkünü bu köyde yaptırdığı zaviyeye vakfetmiş olduğu H. 891 tarihli vakfiyesinden anlaşılmaktadır. Bk. Vakıflar Umum Md. arş. nr. 582, s. 153. Yine buna ait Başvekâlet arş. H. 935 tarihli tapu defterinde (nr. 370, s. 15) şu kayıt vardır: Krş. M. Tayyib Gökbilgin, Edirne ve Paşa Livâsı. İst., 1952, s. 328-329

ملك محمود بك اسفنديارى سابقاً اشبو موسى بکلو نام قريه مرحوم سلطان محمد مزبور محمود بکه حدودى سنوريه اشکونجى اشرفچنکلك طريقيله و يروب تصرف ايدرمش . بعده مرحوم سلطان بايزيد خان قريه مزبوره هبه و تمليك ايدوب انه حکم صدقه بيورمش محمود بك داخى مذکور قريده بنا اتدوکى زاويه سنه وقف ايلمش قريه . موسى بکلو وقف زاويه مزبوره تابع ادرنه بو قريه سربست اولوب نيابتته و يوه سنه نائب و يوهجى دخل آتميه ديوملک نامه خاقانى ارزانى قلنمش .

خانه	ملم	مجرد	کبر	حاصل
30	3	3	3	3783

⁷ Eser hk. bk. not 3. Sözü edilen ünvan için bk. Adnan Erzi, Ahmet Ateş, Burdur - Antalya ve havalisi kütüphanelerinde bulunan türkçe, arapça ve farsça bazı mühim eserler Belleten 49 (1949) S. 154 - 166.

Bu ünvanın Mısır Memlûki sultanlarının literatüründe de yer aldığı malûmdur. Bu husustaki bibliyografya için bk. F. Taeschner, Beitrage zur fruhosmanischen Epigraphik und Archäologie. Der Islam, Bd. 20, Heft 2, 1931, s. 161, not 3.

İsmail Bey**1443 — 1461**

Babası II. İbrahim Bey'in ölümünden (1443) sonra Beylik tahtına en büyük oğlu İsmail Bey geçmişti⁸. Onun, H. 861 Rebû'l-evvel/Ocak 1457 M. tarihli Kastamonu'daki külliye ile alâkalı vakfiyesinde mevcut bulunan kayıttan, Kemâleddin ünvanını kullandığı anlaşılmaktadır⁹. Zamanında vukua gelen iç hâdiselerin ehemmiyetlisi babasının ölümünden sonra baş gösteren iktidar buhranı oldu. Saltanatının ilk yıllarında, Beyliğin tahtına yerleşmek ve devletin birliğini muhafaza etmek için kardeşi Kızıl Ahmed Bey'le uğraşmak zorunda kaldı¹⁰. Babasına halef olmak isteyen Kızıl Ahmed'in davranışları bir iç savaşın çıkmasına yol açacak gibi görünüyordu. Gerçekte de Kızıl Ahmed Osmanlılara baş vurarak yardım istemişti. Fakat Osmanlılar ona Beyliğe geçmek için yardım etmeği reddederek sadece Bolu sancağını vermekle yetindiler¹¹.

Dahilî buhranın bu şekilde hallinden sonra Fatih Sultan Mehmed'in Osmanlı tahtına ilk (1444 Ağustos) cülûsuna¹² kadar geçen müddet içinde İsmail Bey eski dostluğu bozacak herhangi bir harekette bulunmamıştır. Bu hususa dair Cyriacus'un, arkadaşı A. Giustiniani Banca'ya Edirne'den gönderdiği 22 Mayıs 1444 tarihli mektuptaki¹³ bilgiler ilgi çekicidir. Mektubunda Cyriacus, 22 Mayıs'ta Edirne'de yapılan kabul resminde elçilerle II. Murad'ın huzuruna çıktığında, Candar-oğlu İsmail Bey'in elçileri tarafından getirilen kıymetli hediyelerin Padişaha takdim edildiğini görmüştür.

⁸ Candar-oğlu İsmail Bey 1419 yılı Haziranında doğmuştu. Bk. Menakib-ı Şeyh Bedreddin. Babinger nşr., s. 79.

⁹ Kemaleddin ünvanını kullandığı hk. bk. H. 861 tarihli vakfiye, Vakıflar Umum Md. arş. nr. 582, s. 225-227.

¹⁰ Tevârih-i Âl-i Osman, İst. Üniv. ktp. T. yazmalar nr. 2438, Vr. 132 a; Kemal Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osman, VII. Defter (tıpkı basım) yayınlayan : Şerafettin Turan, Ankara 1954, s. 191; Hoca Sa'dü'd-din, Tac'ü't-tevârih. İstanbul 1280 nşr., I, s. 473.

¹¹ Kemal Paşa-zâde, s. 191.

¹² Bu meseleler için bk. Fr. Babinger, Von Amurath zu Amurath. Oriens III, nr. 2 (1950) s. 235-238; krş. Halil İnalçık, Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar. Ankara 1954, S. 62-63.

¹³ Bk. Halecki, The Crusade of Varna, a discussion of controversial problems. Newyork 1943, s. 86, vesika 3.

Ayrıca, elimizdeki 1443 tarihli bir Venedik vesikasına göre de, Trabzon'a gitmekte olan bir Venedik kalyonuna Sinop'ta elkonulmuş, Venedikli yolcular gemiyi terke mecbur edilerek eşyalarına elkonulduğu halde Cenevizli yolculara hiçbir şey yapılmamıştı¹⁴. Bu olay da bize, bu tarihlerde Osmanlı dostu Cenevizlilere karşı¹⁵ iyi muamelede bulunarak Osmanlılarla mevcut dostluğun bozulmaması hususunda Candar-oğlu'nda hâkim olan düşüncüyü göstermektedir. Aynı vesikanın tahlilinden çıkarılacak ikinci netice de, bu sıralarda Sinop'taki Venedik kolonisi ile münasebetlerin iyi olmadığıdır. Nitekim 1444 tarihli ikinci bir vesikada, münasebetlerin düzelmesini temin için Angelo de Cà Pesaro adlı bir Venedik elçisinin Candar-oğlu İsmail Bey'in nezdine gönderildiğine işaret edilmektedir¹⁶. Görülüyor ki Candar-oğlu İsmail Bey bu tarihlerde Osmanlılarla olan iyi münasebetleri devam ettirme yolunda azamî derecede ihtiyatlı bir barış politikası takip etmiştir.

Fakat ilk cülûsunda¹⁷ Sultan Mehmed ve etrafındakilerin, II. Murad zamanındaki ihtiyatlı ve barışçı dış politikaya mukabil taarruzkâr siyasetleri yer almıştır. Bu hususa dair, Ruhî'yi takip eden Heşt Behişt'te dikkate değer bilgi verilmektedir¹⁸. Bu kaynaktaki ilginç kayıta, "Sultan II. Mehmed'in Müslüman ve Hıristiyan hükümdarlara ve Osmanlı tâbiyetini kabul etmiş olanlara taarruz ettiği, Kastamonu hâkimi İsmail Bey'e Karaman-oğlu ve diğer komşu hükümdarlara kendi hizmetkârları gibi davrandığı, bu hükümdarların onun kötü muamelelerinden şikâyetçi oldukları ve durumu bildirmek üzere Manisa'da bulunan İshak Paşa'ya başvurdukları, gönderdikleri elçilerle II. Murad'dan oğluna bu gibi taarruzkâr hareketlerden kaçınması için nasihatta bulunmasını arzuladıkları ve II. Murad'ın da oğlunu ve uygunsuz hareketlerde bulunan bütün vezir ve memurları azarladığı, bu suretle arada muhalefet ve düşmanlığı yatıştırdığı, bundan sonra II. Mehmed'in onlara karşı iyi

¹⁴ Thirient, F. III (1961) nr. 2614.

¹⁵ II. Murad devrinde Cenevizle olan bu dostane münasebetler için, krş. Babinger, Von Amurath, s. 252, not 102.

¹⁶ Thiriet, F. III, nr. 2658.

¹⁷ Krş. Osman Turan, Tarihî Takvimler. Ankara 1954, s. 42.

¹⁸ Heşt Behişt'deki bu malûmat Prof. Halil İnalcık tarafından görülebilen "Fatih Devri üzerinde tetkikler ve vesikalar. Ankara 1954" adlı esere alınmıştır. Krş. Ruhî (Bizdeki fotokopi).

bir tarzda muameleye başladığı" yazılmaktadır. Burada birçok noktaların umumî ifadeler içinde belirsiz bırakılmasına rağmen şu neticeyi çıkartabiliriz: Fatih Sultan Mehmed'in taarruzkâr siyasetine karşı tedbir alan diğer hükümdarlar gibi Candar-oğlu İsmail Bey de, tehlike karşısında eski dostu II. Murad'a başvurmak lüzumunu duymuş ve eski durumu iadeye muvaffak olmuştur. Böylece ilk cülûsunda iki sene kadar Osmanlı tahtını işgal eden Fatih Sultan Mehmed'in tahttan uzaklaştırılarak eski Sultan'ın tekrar idareyi ele almasından ölümüne (1451) kadar geçen devrede¹⁹, Candar-oğulları-Osmanlı münasebetleri dostça devam etmiştir. H. 854/1450 M. yılı kışında²⁰ Edirne'de Fatih Sultan Mehmed'in Dulkadir-oğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun'la izdivacı dolayısı ile yapılan muhteşem düğüne davet edilmiş beyler arasında Candar-oğlu İsmail Bey'in de bulunduğu görülmektedir²¹. Yine elimizdeki kaynaklara göre İsmail Bey, Edirne'de ikinci defa Osmanlı tahtına çıkan II. Mehmed'in, müstakbel bir rakibi bertaraf etmek düşüncesiyle, Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in oğlu İbrahim Bey'in²² kızından doğmuş olan üvey kardeşi Küçük Ahmed'i öldürmesine ve annesine fena muamele yapmasına rağmen²³ yine de dostluğu bozucu hiçbir teşebbüste bulunmamıştır.

II. Mehmed tahta (16 Muharrem H. 855/18 Şubat 1451 M.) çıkar çıkmaz Osmanlı devleti hudutları içinde tehlikeler başgöstermiştir. Karaman-oğlu İbrahim Bey hemen harekete geçerek II. Murad tarafından gaspedilmiş olarak kabul ettiği yerleri geri al-

¹⁹ Bu meseleler için bk. Fr. Babinger, Von Amurath. Oriens, III, nr. 2 (1950); Halil İnalcık, Fatih Devri. Ankara 1954.

²⁰ Babinger bu husustaki tetkikinde 1449 baharını kabul ediyor. Enveri, Düsturname (M. Halil Yinanç nşr.), s. 93 de düğün tarihi H. 854 yılının Şevval, Zil'kâde olduğunu kaydediyor ki bu kayıt, Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, Die alt-osmanischen anonymen Chroniken. In Text und Übersetzung herausgegeben von Dr. Friedrich Geise. I. Text und Variantenverzeichnis. Breslau 1922, s. 73, Dukas, V. Mırmıroğlu terc. Bizans Tarihi. İstanbul 1956, s. 136-7 uyar.

²¹ Bk. Fr. Babinger, Mehmed's, II. Heirat mit Sitt-schatun. Der Islam, 29, 1949, s. 217 v.d.

²² Bu evlenme için bk. not. 4.

²³ Kemal Paşa-zâde, s. 9; Âlî, Nûr-i Osmaniye ktp. nr. 3407, Vr. 94 a da şehzadenin adını Hasan diye kaydeder; Dukas, s. 140. Ayrıca bk. F. Babinger, Ein Freibrief Mehmeds II., des Eroberers, für das Kloster Hagia Sofia zu Saloniki, Eigentum der Sultanin Mara, Byzant. Zeitschrift, XLIV (1951) s. II, not 3.

mıştır; gönderdiği “müddeiler” Batı Anadolu’da, faaliyete geçmişlerdir²⁴. Buna mukabil Candar-oğlu İsmail Bey barışı bozucu hiçbir teşebbüste bulunmadı. Hattâ Anadolu’da endişe uyandıran bu durum ortadan kalktıktan sonra²⁵ İstanbul muhasarası için girişilen hazırlıklar meyanında Sultanın istediği yardımı da gönderdi²⁶. Bilâhara da İstanbul’a karşı 1452 kışında girişilen ilk muhasemat sırasında Candar-oğlu İsmail Bey’in kuvvetleri İstanbul’u abluka altına almışlardı²⁷. Ducas’ta ayrıca bu ablukaya iştirak eden Candar-oğlu damat Kaya Bey²⁸ ve kuvvetlerinden bahsedilmektedir²⁹.

Tarihçilerin şimdiye kadar dikkatini çekmemiş olan bu mühim kayıta adigeçen kimsenin Osmanlı hizmetini kabul eden Çankırı sancak-beyi Candar-oğlu Kasım Bey’in oğlu olduğunu bunun H. 876 tarihli vakfiyesinden tespit etmiş bulunuyoruz³⁰. Bilâhara kendisine Fatih tarafından – herhalde bu muhasaradaki yardımlarına karşılık – Rumeli’de Malkara’da bir miktar tımar verilmiş olduğu aynı vakfiyeden anlaşılmaktadır³¹. Esas muhasaranın devamı

²⁴ Neşri, Kitâb-ı Cihân-nümâ. Faik Reşit Unat- M. Altay Köymen nrş. Ankara 1949, II, s. 682-684; Oruç, Tevârih-i Âl-i Osman. Babinger nrş. Hannover 1925, s. 64; Tacü’t-tevârih, I, s. 415; Heşt Behişt, Nûr-ı Osmaniye ktp. nr. 3029, Vr. 391 a; Dukas, s. 142.

²⁵ Bu olayların izahı için bk. Halil İnalçık, Fatih Devri, s. 114 v.d.

²⁶ Dukas, s. 148.

²⁷ Krş. Jorga, GOR, II, s. 18; Neşri’de bu ilk ablukaya iştirak eden kuvvetler arasında Akçayoğlu Mehmet Bey kumandasında Karesi kuvvetlerinden de bahsedilmektedir (II, s. 688).

²⁸ Bu hususta tek kaynak Oruç, (s. 52) da II. Murad İsfendiyaroğlu Kaya Bey’e kızını verdi der ve tarih olarak ta H. 844/1440-41 M. gösterir ki bu Dukas, (s. 147) deki damat Kaya Bey kaydı ile tam bir uygunluk arzeder.

²⁹ Dukas, s. 149.

³⁰ Kaya Bey’in Malkara’da inşa ettirdiği imaret ile alâkalı H. 876/1471-72 M. tarihli vakfiyesi, Vakıflar Umum Md. arş. nr. 582, s. 125.

³¹ Kaya Bey’in H. 876/1471-72 M. tarihli vakfiyesindeki Malkara’da inşa ettirdiği imaret ile alâkalı vakıflarına ait Başvekâlet arş. (nr. 12, s. 262) tapu defterinde şu kayıt vardır : وقف عمارت مرحوم قيا بك ولد قاسم بك ابن المرحوم اسفنديار بك طاب ثراها كارويان سراى در نفس ميغالقره حمام محروسه بروسه ياننده عن اسباب عن چفتلك عن دكان قصاب بيش دكانيله جوارنده يدى دكان دمرزلرده برکوى رسم ٦٠٠ حاصل ٥٠٠ حاصل ٣٠٠ حاصل ٦٠٠ حاصل ١٨٠ جيلوسندن غير حاصل ٥٠٠ نقد آقچه از معامله فى سنه بو ذکر اولان محصللات وقف نامه لرى موجبنچه عمارتوك مصالحنه صرف اولنور .

(Krş. T. Gökbilgin, adı geçen eser, s. 330).

müddetince harp sahasında bulunduğu batı kaynaklarının verdikleri bilgilerden çıkarılan Candar-oğlu İsmail Bey, 27 Mayıs 1453 günü girişilecek kat'î hücum arefesinde³², Chalkokondyles'in yazdığına göre, II. Mehmed tarafından, şehrin yağma edilmesine mahal kalmaması amacıyla teslim teklifinde bulunmak üzere, İmparatorun yanına gönderilmiştir³³.

Fakat İstanbul'un fethi gibi büyük bir başarıdan sonra Fatih Sultan Mehmed, Anadolu'da Çelebi Mehmed ve II. Murad zamanlarındaki uzlaşma politikası yerine tâbi beylikler sistemine son vererek doğrudan doğruya ilhak prensibini siyasetinin esası kabul etmiş³⁴, bu yüzden de iki siyasî teşekkül arasındaki münasebetlerde tekrar bir gerginlik havası husule gelmişti.

Tâ kuruluş devrinden beri Osmanlılara karşı hasmane bir siyaset güden Candar-oğulları, muhtelif askerî ve siyasî teşebbüsleri ile Osmanlı devleti için çeşitli zamanlarda Anadolu'da büyük bir tehlike teşkil etmişti. Bunu yakından bilen Fatih'in, Candar-oğullarının Osmanlı devletine karşı zaman zaman güttükleri hasmane siyasetten sarfınazar, sahip oldukları toprakların taşıdığı coğrafî önem bu bölge ile ilgilenmesi için yeter bir sebep teşkil ediyordu. Bilhassa "Bursa-Tebriz" kuzey ipek yolu üzerinde bulunan Candar-oğulları ülkesini ele geçirmek ve bu bölgede başka devletlerin nüfuz tesis etmelerine engel olmak, hem kuzey Anadolu'ya müteveccih fütuhât plânları olan, hem de batıda meşgulken arkasını emniyet altına alması gereken Fatih Sultan Mehmed için zarurî idi.

Candar-oğlu İsmail Bey, bunu gayet iyi anlamış olacak ki, Beyliğini herhangi bir Osmanlı saldırısına karşı korumak için kendisine hâmi temin etme yolunda batı Hıristiyan âlemiyle temasa geçmiş olduğu görülmektedir. Bu sıralarda Trabzon İmparatoru David de, gittikçe büyüyen Osmanlı tehlikesi karşısında, doğu ve batıdaki Osmanlı düşmanlarının harekete geçmesini temin etmek

³² Krş. Tursun Bey, Tarih-i Ebû'l Feth. TOEM ilâvesi, İst. 1330, s. 42; Tâci Beyzâde Cafer Çelebi, Mahrûsa-i İstanbul Fetihnamesi. TOEM ilâvesi, 1333, s. 17, 19; Dukas, s. 171; Chalcocondyles, I. Bekker neşri, s. 390; Phrantzes, Mırmıroğlu trc. T.T.K.da gayri matbu, s. 270.

³³ Chalkokondyles, s. 390-391; teslim teklifi hk. geniş tafsilât için keza bk. Dukas, s. 171-172.

³⁴ Halil İnalcık, Ottoman methods of conquest. *Studia Islamica* 1954, II, s. 103 v.d.

gayretinde idi. Kaderini ancak Haçlı müdahalesine bağlı gördüğü için de, yine doğu ve batı saraylarında ısrarlı bir faaliyet gösteriyordu. Trabzon İmparatorunun bu teşebbüsleri sayesinde İsmail Bey'in de Batı ile bağlar kurmak imkânını bulduğuna dair batı kaynaklarında deliller mevcuttur³⁵ : Kalo Ioannes, Akkoyunlu - Trabzon ittifakının gerçekleştirilmesinden az sonra ölmüş³⁶ ve 1458 de yerine geçen yeni İmparator David daha geniş ölçüde ittifak teşebbüslerine girişmişti. David'in Osmanlı istilâsından korkan bütün Doğu Beyleri ile anlaşığı, hattâ bunlarla beraber Osmanlılara karşı yapılacak mücadelenin lideri durumuna geçtiği ileri sürülür.³⁷ David'in Burgondia Dükası Philippe'e yazdığı 22 Nisan 1459 tarihli mektup bu hususta delil olarak gösterilir. Ancak çok bozuk kopyaları ele geçmiş olan bu mektupta³⁸ David, Osmanlılara karşı çarpışmağa hazır olan müttefiklerini saymakta ve çıkarabilecekleri kuvvetleri bildirmektedir. Bunların başında "Rex Persarum" (Pers kralı) diye anılan "Georgius" gelmektedir. Fallmerayer³⁹ ve daha sonraki tarihçiler 60.000 kişilik bir kuvvet çıkarabileceği bildirilen "Georgius"u, İmeret'i kralı olarak kabul etmişlerdir. Fakat bu sırada İmeret'i kralının II. Bagrati olduğu kat'î bir şekilde bilindiğine göre⁴⁰ "Georgius" ile Khartli kralı VIII. Giorgi'nin kastedildiği anlaşılıyor⁴¹. Sonra, 20.000 kişilik bir ordu ile Samçe Atabeği II. Kvarkvare⁴², 30.000 kişilik ordu ile de "Rex Mirig-

³⁵ Trabzon Rum İmparatorluğunun durumu hk. bk. Fallmerayer, *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt*. München 1827.

³⁶ Fallmerayer, s. 261; W. Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyt*, terc. Tevfik Bıyıkhoğlu, Ankara 1948, s. 29.

³⁷ Meselâ Fallmerayer, s. 262 v.d.; W. Hinz, *Uzun Hasan*, s. 30 v.d.; Fr. Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine zeit. Weltensürmer einer Zeitenwende*. Münchene 1953, s. 198 v.d.

³⁸ Aeneas Sylvius (II. Pius) un muhtelif eserlerinde ve L. Waddingus'ta (*Annales Minorum seu Trium Ordinum a.s. Francisco Institorum*. XIII, Roma 1735, s. 153) yer alan bu mektup Fallmerayer tarafından da iktibas edilmiştir (s. 264 v.d.).

³⁹ s. 266.

⁴⁰ Brosset, *Histoire de la Géorgie depuis l'antiquité jusqu'au XIX e siècle*, traduite du géorgien. II, I (St. Petersburg), s. 12, 49; ayrıca bk. W. Hinz, *Uzun Hasan*, s. 119-120.

⁴¹ Bu kral hakkında bk. W. Hinz, *Uzun Hasan*, s. 120.

⁴² Fr. Babinger *Mehmed der Eroberer*, s. 197.

reliae" (= Mingreliae), yani Mingreli kralı Dadian Liparit-i zikredilmektedir. Fakat 10.000 kişilik kuvveti olduğundan bahsedilen "Küçük Ermenistan hâkimi Dardebech" (Dardebech dominus Armeniae minoris) ile kimin kastedilmiş olduğu anlaşılamıyor⁴³. Bunlardan sonra, mektubun başında hususî bir şekilde mevzu-ı bahs edilen Hasan Bey'in 50.000 kişilik bir kuvvet çıkarabileceği ayrıca "asmail berch filius disphendiarii" diye yazılan Candar-oğlu İsmail Bey ile Karaman hâkiminin de Fatih Sultan Mehmed'e karşı yapılacak savaşa büyük kuvvetlerle katılacakları bildiriliyor. Bütün bu hükümdarların, - genel olarak kabul edildiği gibi - David'in teşebbüsü ile bir araya geldikleri ve Osmanlılara karşı birlikte mücadeleye hazırlandıkları doğru görülmemektedir. Sözü geçen mektupta, çıkaracağı kuvvetlerin miktarı 20.000 kişi ile 30 gemi olarak bildirilen David'in, bu rakamların doğru olduğu kabul edilse bile, yine müttefiklere nazaran çok zayıf bir durumda bulunduğu muhakkaktır. Bu duruma göre kendisine her bakımdan üstün kuvvette olan devletleri sevk ve idaresi altında toplayabilmesi ihtimali zayıftır. O halde bu mektup ne gibi bir tarihî vâkıayı ifade etmektedir? sorusuna kat'î bir cevap vermek mümkün değildir. Bununla beraber Candar-oğulları Beyliği yönünden şu ihtimal üzerinde durulabilir :

Mektup'ta zikredilen Candar-oğlu'nun her an Osmanlı istilâsından korktuğu ve bu istilâyı önlemek için kendisine Anadolu'nun içinden ve dışından müttefikler aradığı yukarıda belirtilmişti. Şimdi de, her halde, bu Türk beyi, Uzun Hasan vasıtasıyla Trabzon-Rum İmparatorluğu ile temasa geçmiş ve David'in bayrağı altında toplanacağı değil, tıpkı Uzun Hasan gibi, Batılı müttefikler kazanmak hususunda Komnenos hânedanı âzalarının Hıristiyan âleminde göreceği alâkadan faydalanmayı düşünmüştür.

Bu arada, mubalâğa edilmekle beraber, Minorit rahibi Bolognalı Ludovico'nun faaliyetinin de oldukça mühim bir rol oynadığı muhakkaktır. Papa V. Nikolaus ve III. Calixtus tarafından evvelce doğru ülkelere ve bu arada İran ve Gürcistan'a gönderilmiş olan Ludovico, Roma'da Fatih Sultan Mehmed'e karşı Haçlı Seferleri

⁴³ Fallmerayer, bunu Kilikya Ermeni kralı zannetmekle büyük bir hataya düşüyor. O sırada Kilikya Ermeni krallığı çoktan tarihe karışmış bulunuyordu (Bk. E. Dulaurier, Etude sur l'organisation politique, religieuse et administrative du Royaume de la Petite Arménie. Journal Asiatique, 5 sér. XVIII, 1861, s. 295 v.d.).

tertibî için uğraşıldığı bir sırada⁴⁴, Doğuyu çok iyi tanıyan mühim bir şahsiyet olarak hürmet ve itibar görüyordu⁴⁵. II. Pius da papalığa seçilişinden (19 Ağustos 1458) az sonra onu tekrar Doğuya gönderdi. Papadan 4 Ekim 1458 tarihli "Creditiv" alarak yola çıkan Ludovico, bilhassa Gürcistan'da faaliyette bulunarak girişilecek haçlı teşebbüsü için doğulu müttetikler aradı. 1460 yılında Ludovico'nun, David'in Burgondia dükü Philipp'e yazdığı mektupta adları geçen hükümdarların elçileriyle beraber Roma'ya dönmesi, bu çalışmalarının neticesiz kalmadığını göstermektedir. Bilhassa Gürcistan'da büyük itibar gören Ludovico'nun Doğulu hükümdarlarla Batı arasında teması sağladığı görülüyor⁴⁶. Netice itibarıyla denilebilir ki David, Fatih Sultan Mehmed'e karşı büyük bir "Doğu devletleri ittifakı"nın kurucusu ve lideri olmamış sadece Ludovico'nun faaliyetine yardımcı durumuna geçerek, Osmanlılardan korkan Müslüman-Türk hükümdarları ile Hıristiyanlar arasında mutavassıt rolü oynamıştır.

İşte böylece Candar-oğlu İsmail Bey ilk defa Trabzon'un aracılığı ile Batı-Hıristiyan dünyası ile temasa geçmiştir. 1460 yılında Roma'ya gelen Doğu elçileri arasında⁴⁷ İsmail Bey'in de adı zikredilmeyen bir elçisinin bulunduğu görülmektedir.

Ludovico'nun rehberliği altında, Tuna üzerinden geçerek Macaristan yolu ile evvelâ Venedik'e gelen elçiler, burada çok iyi karşılandılar. Hemen yollarına devam ederek Roma'ya vardılar. Papa'nın huzuruna çıkan bu elçiler⁴⁸, -şüphesiz kolaylıkla yardım elde edebilmek için- temsil ettikleri hükümdarlar adına ölçüsüz

⁴⁴ Bu hususta yapılan teşebbüslerin güzel bir hulâsası için bk. N. Iorga, GOR II, s. 95-97; ayrıca geniş tafsilât için bk. Rigomera Eysser, Papat Pius II, und der Kreuzzug gegen die Türken. Mélanges d'Histoire Générale. II (1937), s. 1-135.

⁴⁵ Ludovico'nun hayatı ve faaliyeti hk. aşağıda verdiğimiz izahat, W. Hinz tarafından faydalanılmayan şu araştırmaya dayanmaktadır: Moriz Landwehr v. Pragenau, Ludwig von Bologna, Patriarch von Antiochien. Mittheilungen des Instituts für Oesterreichische Geschichtsforschung. XXII (1901), s. 288-296.

⁴⁶ V. Pragenau, Ludwig von Bologna, s. 290-291.

⁴⁷ Bu elçilerin adları II. Pius'un Burgondiya dukası Philippe'e yazmış olduğu mektup zikredilmektedir (Bk. Waddingus, Annales Minorum, XIII, s. 155; listenin tahlili için krş. v. Pragenau s. 291).

⁴⁸ Bk. Ludwig Freiherr von Pastor, Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance, II (Freiburg 1928), s. 223.

vaad'lerde bulundular : Hıristiyanlar bir Haçlı ordusu kurarak Osmanlılara karşı taarruza geçtikleri takdirde 100.000 kişilik bir kuvvetle yardıma hazır olduklarını bildirdiler. Pius, elçilere, harp ve ittifak plânlarının tahakkuku için Burgondia dükü Philippe'e başvurmalarını tavsiye etti⁴⁹. Şahsan da müzaheret göstereceğini ve nakdî yardımda bulunacağını vaad etti. Ayrıca kendilerine yardım için Philippe'e bir tavsiye mektubu yazdı. Ludovico'ya da elçilerle beraber giderek Avrupa halkını, kral ve prenslerini, Üniversiteleri Haçlı seferine teşvik edebilmesi için yeni bir "Creditiv" verdi Ludovico ve elçiler yanlarında meşhur Kardinal Bessarion⁵⁰ olduğu halde, yola koyuldular ve 1461 yılı Mayıs'ında Brüksel'de Philippe'in huzuruna çıktılar. Trabzon elçisi, İmparator David'in Philippe'e yazdığı 22 Nisan 1459 tarihli mektubu sundu. Mektubunda David, kendisi ile mütteliklerinin çıkarabileceği kuvvetten -Fallmerayer'in gösterdiği gibi- mübalâğa ile bahsediyor ve Osmanlılara sefer açıldığı takdirde derhal Doğudan da harekete geçileceğini bildiriyordu. Fakat Philippe bütün bunlara fazla bir itibar göstermedi. Sonra elçiler, tahta cülûsundan (Temmuz 1461) az sonra Fransa kralı XI. Louis'yi de ziyaret ettiler. Fakat burada da pek fazla bir şey elde edemediler; sadece oldukça büyük meblâğda nakdî yardım sağladılar⁵¹. Az sonra yine Roma'ya uğrayarak yurtlarına döndüler.

Fakat bu sırada iş işten geçmiş, İsmail Bey'in teşebbüsü fiilî hiçbir netice vermeden Fatih Sultan Mehmed, çoktan Candar-oğulları topraklarına sahip olmuştu (1461 Yazı).

Bizce, Candar-oğulları Beyliğinin Osmanlı devletine katılmasını zarurî kılan başlıca âmiller şu şekilde sıralanabilir :

a) Hıristiyan dünyasınca Anadolu'yu Osmanlılardan kurtarmak için girişilen milletlerarası ittifaka İsmail Bey'in de dahil olması,

b) Onun, Osmanlılar aleyhindeki bu ittifak sisteminin teşekkülünde başlıca rol oynayan Trabzon'la münasebetlere girişmesi ve nihayet kuzey Anadolu'nun sahibi olup zaman zaman düşmanca

⁴⁹ Philippe'nin Osmanlılara karşı güttüğü hasmane politika için bk. T. G. Djuvara, Cent projets de partage de la Turquie. Paris 1914, s. 39-45.

⁵⁰ Bu Trabzon'lu humanist için bk. H. Vast, Le cardinal Bessarion. Etude, sur la chrétienté et la renaissance vers le milieu du XVe siècle Paris 1876; E. Candal Bessarion Nicaenusin Concilio Florentino. Orientalia Christiana VI (1940) s. 417-466.

⁵¹ V. Pragenau, s. 292.

davranışlarda bulunan Candar-oğullarının bu bölgeye sahip olmasının tehlikesinin Osmanlılarca birçok defalar olduğu gibi bir kerre daha müşahade edilmiş olması,

c) Tebriz-Tokat-Bursa ipek yolunu daimî surette tehdit altında bulundurması,

d) Sinop limanının askerî ve iktisadî önemi.

Ancak, Candar-oğlu İsmail Bey'in Batı âlemiyle giriştiği münasebetlerinden Fatih'in haberdar olup olmadığını bilmiyoruz. David'in Uzun Hasan ve Gürcü hükümdarı ile birleştiği ve bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed'in aleyhindeki tertibin önünü almak maksadı ile onlara (yalnız David-Uzun Hasan değil) karşı sefere çıkmağa karar verdiği yolundaki Kritovulos'un ifadesi⁵² dikkate değer.

Umumiyetle Osmanlı kaynaklarında Fatih Sultan Mehmed'in Candar-oğulları Beyliği üzerine seferi, Sadrâzam Mahmud Paşa'ya hitaben söylediği şu sözlerle izah edilir : "Bu benim hatırımda bir nice nesnelere vardır, ânı umarım ki ben zaîfe Allah müyesser eyliye; biri bu kim şol İsfendiyar-oğlu denilen Kastamonu ve Sinop'dur, biri dahî Koylu-hisar'dır, bunlar benim huzurumu giderir, dâimâ bunlar benim hayâlimden çıkmaz"⁵³.

Kemal Paşa-zâde ise⁵⁴, ülkesi fethine karar verilen hükümdar için İsfendiyar-oğlu İsmail Beğ'i dahi ki hayl ü haşemi vâfir hayli celilü'l-kadr emîrdi, Kastamonî diyarında şehriyârlık idüb bunca rûzgârdı ol yerün hâsılın müstakil yerdî, ortadan götürmek azmî ki tedbîr-i dilpezîr-i hazmden nâşiydi, gönlünde yer etmişdi; ol fikr-i bikrûn nihâl-i bârdârı hayli zamân vardı ki bustân-ı hayâlînde bitmişdi. Mezkûr emîr ki pîr-i sâhib-i tedbîrdi, gerçi cenâb-ı kâmyâb-ı sultân-ı cihâna ihtisâs idüb âsîtân-ı sa'âdet-âşiyânına izhâr-ı istinâdla arz-ı inkıyâd ve ihlâs idüb cemî emr-i şâhiye semî ve mutî, hâss u âmm-ı fermân-ı pâdişâhiye tamâm râmdı. Ammâ Âl-i Osman'dan dâmân-ı mülke eli iremiyen giriban-ı saltanata başı giremiyen şeyzâdelerün havâîlerini şikâr idüb kendüye ticâret-i emârete sermâye, kasr-i hurûca uruca pâye idinmekiçün bâm-ı mülk-i Rûm'da

⁵² Kritovulos, Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni. terc. Karolidi, TOEM ilâvesi, İst. 1328, s. 146.

⁵³ Neşri, II, s. 740; Kemal Paşa-zâde de aynı kayıt vardır. Tarihlerde rastlanan malûmata göre Osmanlılara iltica etmiş olan Kızıl Ahmed Bey'in teşvikleri (msl, Sahâyifü'l-Ahbâr, III, s. 375) ancak bu hareketi süratlendirmiş olabilir.

⁵⁴ Kemal Paşa-zâde, s. 188.

hâzır kurulmuş âb u dânesi vâfir dâmdı. Zamânla müddet-i fetretde şahbâz-ı saltanat-ı Âl-i Osmanı şikâr etmek ihtimâli vardı, mezkûr şehriyârun şevketin kesr ve şehr ve diyârın alub kendüyi ortadan ref' maslâhatın, Trabuzan fethinün zımnında derc-i fikr etdi." diye yazmaktadır.

Kuzey Anadolu'nun Osmanlı topraklarına katılmasına Fatih Ceneviz kolonisi olan Amasra'nın fethi ile başladığını görüyoruz. 1459 yılı yazında Fatih Amasra üzerine yürüdü⁵⁵ ve burayı harpsiz teslim aldı⁵⁶. Osmanlı kaynaklarına göre⁵⁷, Candar-oğlu İsmail Bey, bu seferin başlangıçta kendi üzerine olduğunu zannederek derhal Kastamonu'yu terkedip Sinop'a kapanmış, fakat daha sonra seferin Amasra üzerine olduğunu anlayınca Padişaha hediyeler göndererek bağlılığını bildirmişti.

Amasra seferinden sonra Bursa'ya dönen Fatih Sultan Mehmed, kuzey Anadolu'daki siyasî problemin mihverini teşkil eden Candar-oğulları Beyliğinin hâkimiyetine son vererek bu bölgeyi kat'i olarak Osmanlı kontrolü altına sokmak için hazırlıklara girişmiştir. Hazırlıkların Trabzon üzerine olduğunu inandırmak için de Candar-oğlu İsmail Bey'e gönderdiği mektupta "Trabuzan diyârına seferim var, oğlun leşkerini ihzâr etsün, rikâb-ı kâmyâbda mülâzım olub bile gitsün. Ol maslahat için gemilerle tonanma dahi gidübdür, leşker-i kişverküşânın ba'zı deryâ yüzünden azm idübdür, Sinop lîmanına varılıcak, hâcetleri düşerse göriviresin" diyordu⁵⁸.

Âşık Paşa-zâde-Neşri gurubuna göre de Candar-oğlu İsmail Bey'e iki mektup yazılmıştır : Donanmanın hareketinde yazılan ilk mektupta gemilerin noksanlarının giderilmesi istenmiş, Bursa'dan gönderilen ikinci mektupta da İsmail Bey'e oğlu Hasan'ı Ankara'ya göndermesi bildirilmişti. Heşt Behişt'te ise bunlardan bahsedilmekte, ancak bizzat İsmail Bey'in askeriyle ordugâha gelmesinin istendiği kaydedilmektedir⁵⁹.

⁵⁵ Âşık Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osman Ali nşr., İstanbul 1333, s. 154; Kemal Paşa-zâde, s. 184; Tacü'tevârih, I, s. 472.

⁵⁶ Tursun Bey, s. 96; Kemal Paşa-zâde, s. 184; Heşt Behişt Vr. 426 b; krş. Hammer, Atâ Bey Terc. III, s. 57.

⁵⁷ Msl. Âşık Paşa-zâde, s. 154; Neşri, II, s. 738; Kemal Paşa-zâde, s. 184; Tacü't-tevârih, s. 472.

⁵⁸ Tursun Bey, s. 97; Kemal Paşa-zâde, s. 189; Heşt Behişt, Vr. 427 a.

⁵⁹ Âşık Paşa-zâde, s. 155; Neşri, II, s. 742; Tursun Bey, s. 97 (İsmail Bey'in oğlunun gönderilmesinin istendiğinden bahsolunur); Hadidi, Tevârih-i Âl-i Osman. İst. Üniv. ktp., nr. 1268, Vr. 127b; Heşt Behişt, Vr. 427 a'da İsmail Bey'in askeri ile birlikte ordugâha gelmesi istendiğini kaydeder.

Osmanlı Padişahının bu tarz hareketinin izah şekline kaynakların hiçbirinde rastlayamadık. Ancak Anonim'de⁶⁰ Fatih'in, Candar-oğlu İsmail Bey'in kuvvetlerini parçalayıp zayıf düşmesini temin düşüncesiyle bu yola başvurduğuna işaret edilmektedir.

H. 865/1461 M. yılı kışında sefer için hazırlıklarını tamamlayan⁶¹ Fatih Sultan Mehmed, baharın Bursa'dan yürüyüşe geçerek Rumeli ve Anadolu askerinden kurulu büyük bir ordu ile -ki Kritovulos'a göre bu ordunun mevcudu "60.000" suvari ve "80.000" piyade idi⁶².- Ankara'ya doğru hareket etti⁶³. Bu arada İstanbul'da hazırlanmış Osmanlı donanması da Sinop'a yollanmıştı⁶⁴.

Ankara'ya gelindiğinde Candar-oğlu İsmail Bey'in kuvvetleri de, sözü geçen mektuptaki isteğe göre oğlu Hasan Bey kumandasında olarak, ordugâha dahil olmuştu. Bu hâdise Kemal Paşa-zâde de şu şekilde anlatılmaktadır : "Mezbûr ahkâm ki mezkûr emîre irdi, kendüyi istihdâm sanub sevindi. Emr-i şâhî mucibiyle ol diyârın sipâhisin ihzâr etdi, Hasan Beğ'i ki ferzend-i ercümendiydi, anlara sipehsâlâr etdi". Ancak Heşt Behişt ve ondan naklen Âli'nin eserinde İsmail Bey'in oğlu Hasan Bey'in ne sebeple ordugâhta bulunduğu izah edilmemektedir⁶⁵.

Fakat Hasan Bey Ankara'ya gelir gelmez Osmanlı Padişahının emriyle derhal hapsedildi⁶⁶. Kardeşi İsmail Bey'e karşı Beyliğın

⁶⁰ Tevârih-i Âl-i Osman, Topkapı, Revan k., nr. 1099, Vr. 91.

⁶¹ Sadr-ı azam Mahmut Paşa Rumeli kuvvetlerini toplayarak Bursa'ya geldi. Krş. Kemal Paşa-zâde, s. 190; Âşık Paşa-zâde, s. 155; Hadidî, Vr. 127^a; Neşrî, Anadolu askeri Sultanönü'nde toplanmıştı (II, s. 742),

⁶² Kritovulos, Ordu mevcudunu "60.000" suvari ve "80.000" piyade olarak gösteriyor (s. 147).

⁶³ Tursun Bey, s. 97; Kemal Paşa-zâde, s. 190.

⁶⁴ Âşık Paşa-zâde, s. 155.

⁶⁵ Tursun Bey, s. 97; Neşrî, II, s. 742; Kemal Paşa-zâde, s. 191; Tevârih-i Âl-i Osman, nr. 1099, Vr. 91; Heşt Behişt, Vr. 427 b'de ve ondan naklen Âli, Vr. 132 b de İsmail Bey'in oğlu Hasan Bey'in ne suretle ordugâhta bulunduğu izah edilmiyor.

⁶⁶ Tursun Bey, s. 97; Neşrî, II, s. 742; Kemal Paşa-zâde, s. 191; Heşt Behişt, Vr. 427 b; Hadidî, Vr. 128^b; Hammer, Dukas'ın kaydına göre Hasan'ın hapsedilmeyerek geri babasına gönderildiğini yazıyor (III, s. 58). Ayrıca bu sefer için çağrılan Karaman-oğlu Kasım Bey'in Ankara'ya geldiğinde Kemal Paşa-zâde, s. 191, Tursun Bey s. 97, Kasım Bey'in adını zikretmiyen Âşık Paşa-zâde, s. 158, Tacü't-tevârih, I, s. 474 de Fatih'in Karaman-oğlunu hil'atleyüb geri gönderdiğini beyan ediyorlar.

tahtını elde edebilmek için Osmanlı himayesini kabul etmiş olan Bolu sancak-beyi Kızıl Ahmed de ordugâhta bulunuyordu. Fatih, Kızıl Ahmed Bey'e Kastamonu şehrinin beratını vererek onu Mahmud ile birlikte Kastamonu'ya gönderdi⁶⁷. Candar-oğlu İsmail Bey oğlunun haps ve kardeşi Kızıl Ahmed'in Osmanlı kuvvetleri eşliğinde Kastamonu üzerine yürüdüğü haberini alınca burayı terk ederek müstahkem bir şehir olan Sinop'a çekildi⁶⁸. Bunun üzerine Osmanlı Padişahı Kastamonu'ya gelerek ordugâhını kurdu⁶⁹ ve Mahmud Paşa'yı Sinop üzerine gönderdi⁷⁰. Bu sırada Osmanlı donanması da şehrin limanına dahil olmuş Sinop karadan ve denizden muhasara altına alınmıştı⁷¹. Muhasaranın devamı sırasında meselenin sulhen hallini isteyen Mahmud Paşa Candar-oğlu İsmail Bey'e bir mektup göndererek nasihatlar da bulunmuş ve kaleyi harpsiz teslim ettiği takdirde kendisine Anadolu'da istediği yerin yurtluk olarak verileceğini bildirmiştir⁷². Osmanlı kaynaklarından Âşık Paşa-zâde ve Neşri'de böyle bir mektuptan bahsedilmemekte, ancak Mahmud Paşa'nın İsmail Bey'i "Kapu üzerine okudub" teslim olmasını teklif ettiğini, İsmail Bey'in Padişahın intikamından korktuğunu söylemesi üzerine de ona bu hususta teminat verdiği kaydedilmektedir⁷³. Tacü't-tevârih'te Hoca Sadeddin ise, bunlardan fazla olarak, Mahmud Paşa'nın İsmail Bey'i ikna için Padişahın berat getirdiğini ilâve eder⁷⁴.

⁶⁷ İ. H. Uzunçarşılı, Kızıl Ahmed Bey Mahmud Paşa ile birlikte Kastamonu'ya gönderildiği ve yılda 50.000 duka vermek şartıyla Kastamonu beyliğine tayin edilmiş olduğunu söylüyor. II, s. 49.

⁶⁸ Tursun Bey, s. 98; Neşri, II, s. 744; Kemal Paşa-zâde, s. 192; Heşt Behişt, Vr. 427 b; Hadidî, Vr. 128a.

⁶⁹ Tursun Bey, s. 98; Neşri, II, s. 744; Kemal Paşa-zâde, s. 193.

⁷⁰ Kritovulos, Padişah'ın Sinop civarında ordugâh kurduğunu yazıyor (s. 148).

⁷¹ Tursun Bey, s. 98; Kritovulos, s. 148; Kemal Paşa-zâde, s. 193; Heşt Behişt, Vr. 427 b.

⁷² Mektubun metni için bk. Divan kâtibi olarak mektubu bizzat kaleme alan, Tursun Bey, s. 98 v.d.; Kemal Paşa-zâde, s. 194 v.d.; Heşt Behişt, Vr. 427 b v.d. (bununla beraber mektubun metinleri arasında bazı farklar göze çarpmaktadır). Ayrıca bu mektup için bk. Münşâât, Köprülü ktp. nr. 1596, Vr. 363 a.

⁷³ Âşık Paşa-zâde, s. 156 v.d.; Neşri, II, s. 744; krs. Tevârih-i Âl-i Osman, nr. 1099, Vr. 92; Hadidî, Vr. 128b.

⁷⁴ Tacü't-tevârih, I, s. 474-475.

Neticede çıkar yol bulamıyan Candar-oğlu İsmail Bey kaleden dışarı çıkarak Mahmud Paşa ile buluştu ve Sinob'u Padişaha teslim ettiğini bildirdi. Kastamonu ve Sinob'un alınmasıyla sonuçlanan bu seferin tarihini kesin olarak bilmiyoruz. Fakat İsmail Bey'in Kastamonu'daki külliyesine ilâve olarak yaptığı vakıflarla ilgili bir vakfiyesi üzerinde H. 865 Şaban/Mayıs 1461 M. tarihi görülmektedir. Burada İsmail Bey'in hâlâ hükümdar sıfatını taşıdığına göre Sinob'un fethi tarihinin 1461 Mayıs'ından sonraya rastladığı anlaşılmaktadır⁷⁵.

Sinob'un alınmasından az sonra yazılmış bir mektup'ta bu olaya dair kayıt bulunmaktadır. Feridun Bey Münşeâtında "Cennetmekân Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han-ı Gazi hazretleri dergâhına İran şahı Cihanşah Mirza'nın Bağdad'ı zapt ve istilâsından sonra takdim etmiş olduğu nâme" başlığı altında bir mektup⁷⁶ ve buna Fatih Sultan Mehmed tarafından verilen uzun bir cevap bulunmaktadır⁷⁷. Birçok bakımdan mühim ve her nedense şimdiye kadar Osmanlı tarihçileri tarafından faydalanılmayan bu mektubunda Fatih "Peder-i aziz" diye hitab ettiği Cihanşah'a saltanatı boyunca gösterdiği faaliyetleri anlatırken yukarıda izah ettiğimiz Candar-oğulları ülkesinin alınması hususunda da İstanbul'un fethini müteakip "mukateleden tegafül ve tekâsül olunmadığını, Mora ve Semendre'ye sefer yaptığını ve İstanbul'a döndükten sonra da Üsküdar'a geçtiğini ve Tokat'a doğru yola çıktığını, Kastamonu hâkimi İsmail Bey'in isyan ederek Sinop'a kapandığını, onun üzerine veziri Mu-

⁷⁵ Tursun Bey, s. 99; Neşri, II, s. 744; Heşt Behişt, Vr. 428 a, Acem Hâmidî, Külliyyât-ı Dîvân-ı Mevlânâ Hamidî. İ. H. Ertaylan neşri, İst. 1949, s. 335 (H. 865/1461 M.).

سيناب و قسطنطينيه شد فتح شاه را
چون برج اكرچه حصارش مشيد است
او كرد اطاعت شه و تاريخ بيعتس
از جان مطيع دولت سلطان محمدست

Ancak Kastamonu ve Sinob'un elde edilmesi H. 865 (Şaban) = Mayıs 1461 M. sonradır. Çünkü bu tarihli Candar - oğlu İsmail Bey'in, Kastamonu'daki külliyesine ilâve olarak yaptığı vakıflarla ilgili Vakfiyesinde السلطان المعظم و الخاقان الاعظم مولى ملوك العرب و العجم كمال الدولة و الدين اسمعيل بن المرحوم ابراهيم بك بن اسفنديار خان elkabı ile henüz hükümdar olarak görünmektedir. Bk. vakıflar Umum Md. arş. nr. 582, s. 228.

⁷⁶ Münşaât-ı Selâtin. İstanbul 1274, I, s. 251-255.

⁷⁷ I, s. 255-257.

barizü'd-devle ve'ddîn Mahmud Paşa'yı gönderdiğini ve neticede teslim olduğunu ve ordugâh'a (Maasker-i zafer-makar) getirildiğini, Mahmud Paşa'nın iltimasıyla günâhının af edildiğini" yazmaktadır ⁷⁸.

Teslim haberi üzerine Osmanlı Padişahı Sinob'a geldiğinde ⁷⁹ devlet erkânı Candar-oğlu İsmail Bey'i huzura çıkardılar. Fatih, ilmi ile temâyüz etmiş Bey'e iyi muamelede bulundu. İsmail Bey'in Fatih'in huzuruna çıkma olayı, Tursun Bey'den naklen Kemal Paşa-zâde de diğer Osmanlı kaynaklarından daha geniş olarak ⁸⁰ şöyle anlatılmaktadır :

"Pâdişâh-ı âlem-penâh, ol asl-ı muhterem ve nesl-i mükerrem, tapûsuna geldiğin ki bildi, ayağ üstüne turub otâğı kapusuna karşı çıkub tamâm ikrâm u iclâlle istikbâl kıldı; elin öpmeğe komayub musâfaha etdi, aldı kendü mekânına ilette, yanına geçürüb oturdu, hâtır-ı âtırın teselli için bisât-ı neşât bast idüb inkibâz-ı ihtiyâtı üzerinden götürdi" ⁸¹.

Kendisine Fatih Bursa civarında Yenişehir'i, İnegöl ve Yarhisar-ı tumarlarını verdikten başka Ankara'da ordugâha geldiğinde hapsolunan oğlu Hasan Bey'e de Bolu Sancağını verdi ⁸². Kendisine verilen bu yerlere gitmek üzere Devrekâni'de hazırlıklarını tamamlamaya çalıştığı bir sırada ⁸³, Candar-oğlu İsmail Bey'e Fatih'in Koyulhisar üzerine ⁸⁴ gitmesinden istifadeyi düşünen Karaman-oğlu İbrahim Bey Beyliğini tekrar elde etmesi için yardım teklifinde

⁷⁸ Malûmat Mahmut Paşa'nın yakınlarından Dursun Bey'in ifadesine tamamen uymaktadır (Bk. Tarih-i Ebu'l Feth, s. 98-100).

⁷⁹ Tursun Bey, s. 99; Neşri, II, s. 744; Tacü't-tevârih, I, s. 475; Kemal Paşa-zâde, s. 196.

⁸⁰ s. 196.

⁸¹ Krş. Tursun Bey, s. 100; Âşık Paşa-zâde, s. 157; Neşri, II, s. 746; Heşt Behişt, Vr. 428 a; Âli, Vr. 132 b. ;Hadidî, Vr. 129a

⁸² Âşık Paşa-zâde, s. 157; Neşri, II, s. 746; Kemal Paşa-zâde, s. 196; Tursun Bey, s. 100 "Yenişehir memleketiyle"; Heşt Behişt, Vr. 428 a "Yenişehir ve bazı vilâyet diyor" ve Vr. 428 b, Âli, Vr. 133 a (Samsun'un bu sefer esnasında alındığını söylerler). Sonraki hâdiselerle bu hâdiseyi karıştırmış oldukları anlaşılan Oruç, s. 73, 125 Sinop ve Kastamonu'nun Gedik Ahmet Paşa tarafından alındığını ve İsmail Bey'e Filibe'nin verildiğini; Kritovulos, ise Üsküb'ün verildiğini kaydeder (s. 148).

⁸³ Neşri, II, s. 746; Hadidî, İsmail Bey Sultandan izin isteyerek Devrekâni'ye gitti der (Vr. 129a).

⁸⁴ Neşri, II, s. 746; Kemal Paşa-zâde, s. 198; Heşt Behişt, Vr. 429 a.

bulundu⁸⁵. Ancak İsmail Bey teklifi kabul etmiyerek⁸⁶ Fatih Sultan Mehmed tarafından verilmiş olan yeni memleketine gitti⁸⁷. Fakat Trabzon seferi dönüşü kendisine Mora Sancağı verilen kardeşi Kızıl Ahmed Bey'in Uzun Hasan'a ilticası üzerine İsmail Bey'in Anadolu'da kalması mahzurlu görülerek Filibe'de dirlik (1461) verildi⁸⁸. İsmail Bey'e Filibe'de dirlik verildiği hakkındaki Osmanlı müverrihlerinin rivayetleri yanı sıra, Başbakanlık arşivinde mevcut H. 935 tarihli tahrir defterinde (II. Bayezid devri) İsmail Bey'e Filibe'de Markova köyü, Fatih tarafından, haraç, ispençe ve mahsulâtiyle temlik edilmiş olduğu hususunda bir kayıt da bulunmaktadır.

Bundan böyle de İsmail Bey hayatının geri kalan vaktini orada geçirdi⁸⁹ ve H. 884/1479 M. tarihinde öldü⁹⁰.

⁸⁵ Neşri, II, s. 746-748 de Karaman-oğlunun bu teklifini şu şekilde nakleder : "Hey Tanrı kulu Yenişehir'e varma dön yine Kastamonu vilâyetine var. Osmanlı'nın şimdi gayet fırsatıdır. Ben sana muavin olayın. Kastamonu vilâyetinden hurucluk çıkar. Ol tarafa Hasan Bey'e dahi adam gönderelim. Ol dahi andan hareket etsin. Osmanlıları ara yerden götürelim. Yine sen vilâyetin'de mukarrer ol, otur" dedi.

⁸⁶ Neşri, II, s. 748'de İsmail Bey'in, Karaman-oğlunun teklifine verdiği cevap "Bu söz müslümanlığa lâıyk söz değildir. Buna munafıklık derler şimdi gazi Padişah gazaya gide - yürür. Hassâki kalelerde ol Padişah'ın kulları oturur - yürür ve hem memleket dahi Kardeşim Kızıl Ahmet'in elindedir. Ve hem bunun gibi ef'ali sen nice kez ettin ne başardın? şimdi yine ne başarasın" dedi.

⁸⁷ Âşık Paşa-zâde, s. 158; Neşri, II, s. 746; Üniv. ktp. Anonimi, Vr. 133 a.

⁸⁸ Neşri, II, s. 754; Kemal Paşa-zâde, s. 207-208; Tacü't-tevârih, I, 483; Tevârih-i Âl-i Osman, nr. 1099, Vr. 93; Üniv. ktp. Anonimi, Vr. 134 a; Oruç, s. 73, 125 (Sinob'un Fatih tarafından alınmasından hemen sonra İsmail Bey'e Filibe'nin verildiğini söylüyorsa) da yanlıştır. Osmanlıların Rumeli'deki bu iskân siyasetinin en iyi izah şekli için bk. Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak Sürgünler. İktisat Fakültesi Mecmuası XV/1-4 (1953-54) s. 209-237.

⁸⁹ Fatih tarafından Filibe'de İsmail Bey'e temlik edilen Markova köyü'ne ait H. 935 tarihli tapu defterindeki kayıt şöyledir : وقف اولاد اسمعيل بك بن اسفنديار و وقف قرية ماركوه نام قرية مرحوم سلطان محمد خان مزبور اسمعيل بکه خراجيله و اسپنجه سيله و ساير محصولاتي له حدودی و سنوريله تملیک ايدوب و یرمش ايمش مذکور اسمعيل بك دخي وقف اولاد ادوب تصرف اولنور ايکن صونکره بوزولوب تيساره و یرلمش بعده مرحوم سلطان بايزيد خان و قفيتين مقرر دوتوب حکم شريف ارزانی قلمش اول حکم موجنجه الی یومنا هذا وقف اولادلق از ره تصرف اولنور مرحوم سلطان محمد خان و یردوکی ملک نامه سی و مرحوم مغفور له سلطان بايزيد خان صدقه ایتدوکی مقرر نامه کورلدی حالیا پادشاهز اعزاز الله انصاره حضرت تلی در کاهندن حکم شريف صدقه اولنش قرية مارکوه و اروز عن قرية اروق که خراجلرين خداوندکاره و اسپنجه لرين و عشرلرين وقفه و یررلر.

İsmail Bey'in mülklüğü Filibe'deki hayatı hakkında kaynaklar susmaktadır. Ancak arşiv vesikaları arasında elimize geçen H. 876 Şevval/Mart 1472 M., H. 882 Cemaziyelâhır/Eylül 1477 M. tarihli vakfiyelerinden Candar-oğlu İsmail Bey'in burada da imar hareketlerine devam ettiği Filibe'de Markova köyünde mescid ve su yolları inşa ettirerek vakıflar tesis ettiği anlaşılmaktadır⁹¹.

Candar-oğulları Beyliğinin ilim ve sanat hayatı da, İsmail Bey zamanında büyük ilerleme göstermiştir. Âlim bir hükümdar olan İsmail Bey devri Anadolu Beyliklerinin kültür yönünden en yüksek ve en canlı devri olmuştur. Bizzat kendisi Fıkıhtan furua dair 78 bab üzerine Hulviyyât-ı Şâhî adıyla bir eser telif etmiştir⁹². Şakayık'ın bir kaydına göre de, Niksarlı Muhyiddin Mehmed için yaptırdığı kütüphaneye 300 kitap vakfetmiştir⁹³. İsmail Bey'in hükümdarlığı sırasında Beyliğin ilmî hayatına canlılık vermiş olan âlimler arasında Niksarlı Muhyiddin Mehmed, İsmail Bey adına Kıraat-ı seba'ya dair Risale-i Münciye adıyla bir türkçe tecvit kaleme almış olan Ömer b. Ahmed⁹⁴, Seyyid Ali Acemî⁹⁵ matematikçi Fethullah Şirvanî, tabib ve edib Kemaleddin, Kastamonulu Türabî ve Senayî, eserinde İsmail Bey'i öven kasideler bulunan Hamîdî'yi⁹⁶ saymak mümkündür. Hattâ bu âlim İsmail Bey'e olan

حاصل	قریة مارکوه چلتوکجی	چنکانیان	خانه کبران	خانه مسلم
27.500	4	47	70	14

Başvekâlet arş. nr. 370, s. 118. (Krş. T. Gökbilgin, s. 328).

⁹⁰ Krş. Fr. Babinger, Von Amurath. Oriens III, nr. 2 (1950) s. 234, not 20.

⁹¹ İsmail Bey'in H. 876 Şevval/Mart 1472 M. tarihli vakfiyesi için bk. Vakıflar Umum Md. arş. nr. 628, s. 449. Yine İsmail Bey'in H. 882 Cemaziyelâhır/Eylül 1477 M. tarihli Filibe'deki tesislerine ait ilâve vakfiyesi - ki bundan bu tarihte İsmail Bey'in hâlâ hayatta olduğu anlaşılıyor - keza bk. Vakıflar Umum Md. arş. nr. 628, s. 440-450.

⁹² Eser ve nüshaları hakkında bk. Rieu, Cat. of Turk. Mss., s. 11. Beyliğin iç tarihine dair hazırladığımız, yakında neşredeceğimiz, tetkikimizde bu esere dair geniş bilgi verilmektedir.

⁹³ Bk. İ. Hakki Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 144.

⁹⁴ Aynı eser, s. 144 not 2.

⁹⁵ Kastamonu'da İsmail Bey camisi yanında bulunan türbe'ye defnedilmiş Seyyid Ali Acemî'nin mezar kitabesi için bk. T. Mümtaz Yaman, Kastamonu Tarihi. İst., 1935, s. 162-163.

⁹⁶ Bk. Külliyyât-ı Divân-ı Mevlânâ Hâmidî. İ. H. Ertaylan nşr., İst., 1949, s. 318.

نیر چرخ عدالت مه برج دانش
مشتري فلک علم که خورشيد لقااست

sevgisini, hükümdarlığının son bulmasından sonra da devam ettirmiş ve bağlılığını eski hamisini Filibe de ziyaret ederek göstermiştir.

İsmail Bey'in Kastamonu, Sinop ve diğer bazı yerlerde cami, mescid, han, hamam, çeşme gibi bir hayli müessese kurmuş olduğu mevcut kalıntılardan anlaşılmaktadır ki bunların en önemlisi Kastamonu'da küçük imaret diye anılan İsmail Bey külliyesidir⁹⁷. Bu esere ait bir de H. 861/1457 M. tarihli vakfiye tertip ettirmiştir⁹⁸.

Bütün bu bilgiler, Candar oğulları hükümdarları içinde yüksek karakteri ilim ve fazileti ile en seçkini olan, bir çok hayır müesseseleri kurarak bölgede imâr faaliyetlerini destekliyen İsmail Bey devrini Beyliğin tarihinde bir refah devri olarak vasıflandırmamızı sağlamaktadır.

Cemâleddin Kızıl Ahmed⁹⁹

1461 — ?

Kızıl Ahmed Bey, kardeşi İsmail Bey'in yerine 1461 yılında Osmanlı himayesinde Candar-oğulları Beyliğinin başına geçirilmişti¹⁰⁰. Fakat bu hal, sadece suretâ olmuş ve çok kısa sürmüştür. Gerçekte Fatih, 1461 seferi ile Beyliğin ülkesini Osmanlı topraklarına katmıştır¹⁰¹. Başlangıçta atalarının hâmilik usûlüne sadık görünerek, kendisine bağlı saydığı Kızıl Ahmed Bey'i Kastamonu Beyliğine getirmesi öyle anlaşılıyor ki Padişahın o an için siyasî bir

خمسرو اعظم دارای زمان اسماعیل
پادشاهی که دلش مظهر انوار خداست
ملك عالم و عادل که زخاک ره او
دیده مشری و نیر اعظم بیناست
شهریار متشرع که بتقوی و ورع
مسند شرع نبی را بطهارت آراست

Ayrıca Hâmidî, Seyyid Ali Acemî için de kasideler yazmıştır.

⁹⁷ Kitabelerin metni için bk. makale kitabeler bölümü

⁹⁸ Bk. Vakıflar Umum Md. arş. nr. 582, s. 225-227.

⁹⁹ Bu ünvanı kullandığı hk. bk. Ibn Tagriberdî (Extracts from Abû'l-Mahâsin İbn Taghrî Birdî's Chronicle, entitled Hâwâdith ad-duhûr fî madâ'l-ayyâm wash-shuhûr. Edited by William Popper. part 3, 865-874 A. H. Berkeley-California 1932, s. 486-487).

¹⁰⁰ Kemal Paşa-zâde, s. 196; Kızıl Ahmed Bey yılda 50.000 duka vermek şartıyla Kastamonu Beyliğine tayin edilmişti (Hammer, III, s. 58).

¹⁰¹ Neşrî, II, s. 754; Kemal Paşa-zâde, s. 197; Heşt Behişt, Vr. 428 b; Âlî, Vr. 133 a.

taktiği olmuş ve Candar-oğulları Beyliğinin şeklen bir müddet daha yaşamasına imkân vermiştir. Nitekim Kızıl Ahmed Bey hemen Trabzon üzerine yapılan sefere Fatih tarafından götürülmüş¹⁰² ve seferden döner dönmez Rumeli'de Mora Sancağını vererek onu Kastamonu'dan uzaklaştırmış ve Candar-oğulları Beyliğini kesin olarak Osmanlı ülkesine katmıştır¹⁰³.

Bu durum karşısında Kızıl Ahmed Bey'in Fatih'e karşı isyan ettiğini ve aleyhinde mücadeleye giriştiğini görmekteyiz. Nitekim o, kendisine verilen Mora Sancak Beyliğine gitmiyerek Karaman-oğlu'na iltica etti¹⁰⁴. Karaman-oğlu İbrahim Bey Kızıl Ahmed Bey'e iyi muamelede bulunarak yanında kalmasını istedi ise de¹⁰⁵, Osmanlı topraklarına yakın yerlerde kalmayı tehlikeli gören Kızıl Ahmed Bey, orada kalmıyarak Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey'in himayesine sığındı.

Kemal Paşa-zâde Kızıl Ahmed Bey'in Uzun Hasan'a ilticasını, "Kızıl Ahmed Türkman iline düşüb halâs buldu, Hasan Han'a ki ol zamânda mezkûr kişverin sâhibiydi, müsâhib-i hâss oldu" şeklinde anlatmaktadır¹⁰⁶. Çağdaş kaynak olan ve El-Emîn ve Hâce Molla, lâkablariyle anılan Fazlullah b. Rûzbihân tarafından Uzun Hasan'ın oğlu Sultan Ya'kub'un hayatı üzerinde yazılan Târih-i Âlem Ârây-ı Emînî¹⁰⁷ adlı eserin verdiği bilgiye göre, Uzun Hasan'a iltica eden Candar-oğlu Kızıl Ahmed Bey, Akkoyunlu sarayında iyi karşılanmış ve kendisine Bend-i Mâhî (Van gölü civarı) yakınlarında bir ıқта verilmiştir¹⁰⁸.

Bundan böyle Kızıl Ahmed Bey, ilticadan Otluk Beli savaşına kadar (1461 - 1473) geçen devrede, Anadolu hegemonyası mev-

¹⁰² Kemal Paşa-zâde, s. 196; Âşık Paşa-zâde, s. 158; Tacü't-tevârih , I, s. 476; Hammer, Atâ Bey terc. III, s. 60.

¹⁰³ Kemal Paşa-zâde, s. 206; Solak-zâde, s. 224; Tacü't-tevârih, I, s. 482, Müneccimbaşı, III, s. 377 nin kaydettiklerine göre Kızıl Ahmet Bey'e Mora sancağı verilmişti.

¹⁰⁴ Âşık Paşa-zâde, s. 160; Neşri, II, s. 754; Tacü't-tevârih, I, s. 482 v.d.; Kemal Paşa-zâde, s. 206.

¹⁰⁵ Kemal Paşa-zâde, s. 206; Âşık Paşa-zâde, s. 160, Neşri, II, s. 754 ve Bihiştî'ye Târih-i Âl-i Osman. Brit, Mus. Add. 7869; bizdeki fotokopye göre Karaman-oğlu, Kızıl Ahmet Bey'e "harçlık virüb kendü kabul etmedi".

¹⁰⁶ s. 207.

¹⁰⁷ Eser ve müellif hakkında bk. Storay, Persian Literature, II, s. 300-301.

¹⁰⁸ Târih-i Âlem Ârây-ı Emînî, V. Minorsky tarafından yapılan özet, Londra 1957, s. 34.

zuunda Fatih-Uzun Hasan mücadelesinin gelişmesinde mühim rol oynayan siyasî hâdiselerde Uzun Hasan'ın yanında görülmektedir.

Candar-oğlu Kızıl Ahmed Bey'in, Uzun Hasan'la ilk müşterek hareketi, Karaman-oğlu İbrahim Bey'in ölümü ile Karaman'da çıkan şehzade kavgaları (1464 Yaz sonu veya Sonbaharı) münasebetiyle olmuştur¹⁰⁹.

Karaman hanedanının ve ülkesinin akibeti, Fatih'i olduğu kadar Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ı da ilgilendiriyordu¹¹⁰. Karaman'da babası İbrahim Bey'in ölümü üzerine Karaman tahtına çıkmak isteyen İshak bertaraf edilerek Pîr Ahmed Konya tahtına çıkmış bulunuyordu¹¹¹. Bu mücadele sırasında Karaman veraseti meselesi ile Osmanlıların fiilen alâkalandığını hisseden Uzun Hasan İshak lehine müdahaleye karar vermiş 1464 (Eylül veya Ekim) ayında Karaman üzerine yürümüştü¹¹². Bu sefere Kızıl Ahmed Bey'in de iştirak ettiği meydana çıkmaktadır.

Kızıl Ahmed Bey'in de iştirakiyle yapılan Karaman seferinin cereyanı hususunda Uzun Hasan'ın, Memlûkluların Divriği ve Darendede nâiblerine yazdığı iki mektup vasıtasıyla sarih bilgi edinebiliyoruz. İlk olarak Prof. Erzi tarafından ilmî bir tarzda değerlendirilen İbn Tağrıberdî'nin H. 869 yılı Rebiu'l-evvel/Ocak 1464 M. ayı hâdiseleri arasında verdiği bilgilere göre¹¹³ Divriği ve Dârendede nâibleri Memlûk Sultanı Hoşkadem'e birer mektup yazmışlar ve kendilerine Uzun Hasan'dan gelen mektupları da ona göndermişlerdir. Bu mektuplardan Divriği nâibine gelen 19 Safer 869/21 Kasım 1464, Darendede nâibine gelen ise 11 Safer 869/13 Kasım 1464 tarihli

¹⁰⁹ Uzun Hasan-Fatih mücadelesi ve İbrahim Bey'in hayatı ve faaliyetleri için bk. İ. H. Uzunçarşılı, Karaman-oğulları devri vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman emareti vakfiyesi. Belleten I (1937) s. 56-127; Ş. Tekindağ, İslâm Ansiklopedisi VI/59 (1953) s. 325-327; Adnan Erzi, Belleten 70 (1954) s. 203 v.d.; Ş. Tekindağ, Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar. İ Ü E F TD 17/18 (1963) s. 42 v.d.; Şerafettin Turan, Fâtih Mehmet - Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik. TAD 4-5 (1965) s. 63 v.d.

¹¹⁰ Geniş malûmat için bk. M. Halil Yinanç, Akkoyunlular maddesi. İslâm Ansiklopedisi.

¹¹¹ Yukarıda not 109'da gösterilen yerler.

¹¹² Aşık Paşa-zâde, s. 167 v.d.; Oruç, s. 74; Tursun Bey, s. 121; Kemâl Paşa-zâde, s. 243; seferin sebeplerinin en iyi izah şekli için bk. Prof. Dr. Adnan Sadık Erzi, Belleten 70 (1954) s. 210-214.

¹¹³ Havâdis, s. 486-487.

Res. 1 — Kastamonu'da Hatunlar Türbesi.

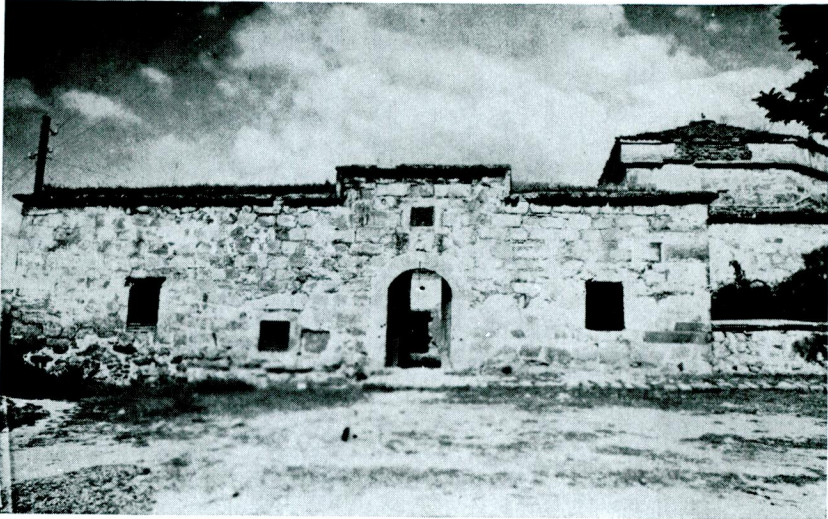

Res. 2 — Kastamonu'da İsmail Bey Hanı.

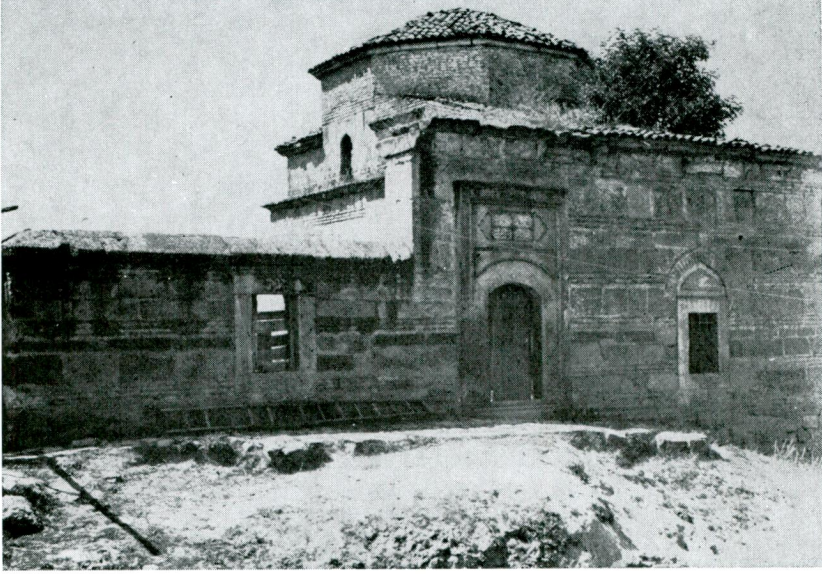
Y. Yücel

Res. 3 — İsmail Bey Hanı'nın iç görünüşü.

Res. 4 — Kastamonu'da İsmail Bey Medresesi

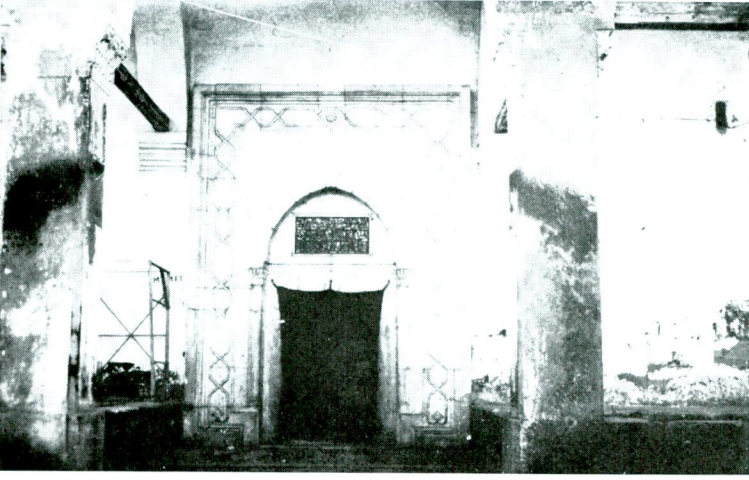

Res. 5 — Kastamonu'da İsmail Bey Misafirhanesi.

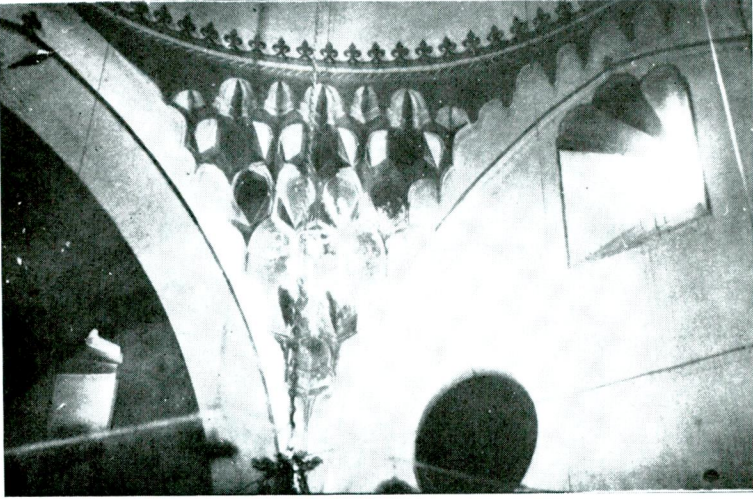

Res. 6 — Misafirhanenin Kitabesi.

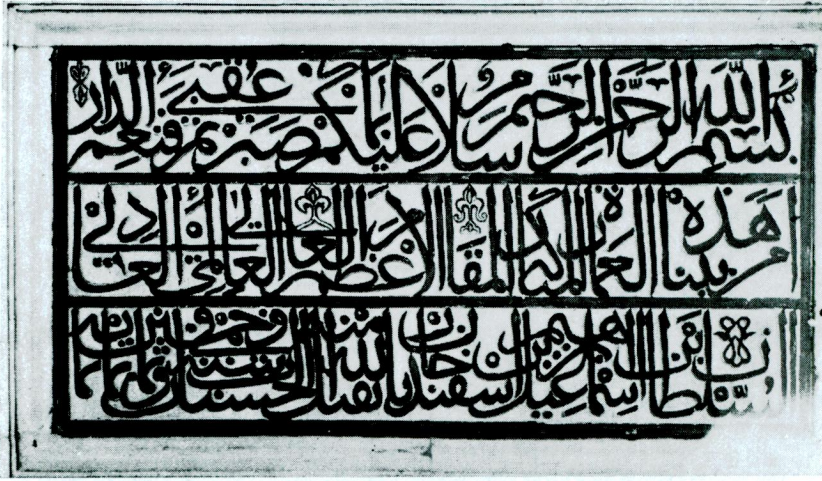
Y. Yücel

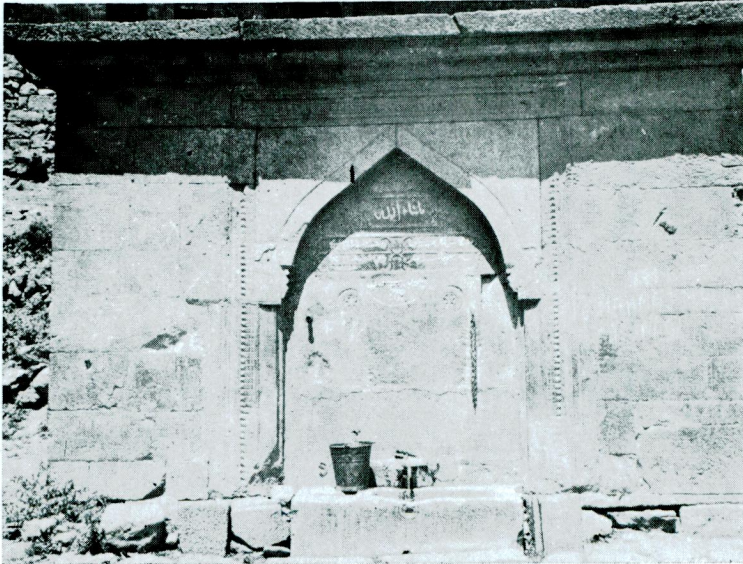
Res. 7 — Kastamonu'da İsmail Bey Camiinin Kapısı.

Res. 8 — Caminin iç görünüşü.

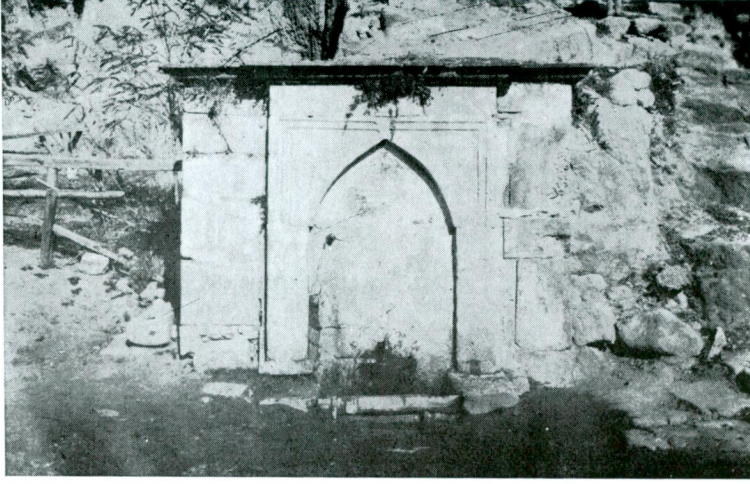

Res. 9 — İsmail Bey Camiinin Kitabesi.

Res. 10 — Kastamonu'da İsmail Bey Çeşmesi.

Y. Yücel

Res. 11 — Kastamonu'da İsmail Bey Çeşmesi.

Res. 12 — Araç'ta Küre-i Hadid Köyünde İsmail Bey Camii.

Res. 13 — Devrekâni, Çayırıcık Köyünde İsmail Bey Camii.

Res. 14 — Devrekâni Merkezinde İsmail Bey Camii.

idi. İbn Tağrıberdi, Sultan'ın huzurunda evvelâ Darendede nâibine gelen mektubun okunduğunu, Sultan'ın öğrendiği şeylerden memnun olduğunu, sonra mektupları kendisine verdiğini bildiriyor ayrıca da şu cümlelerle ilk mektubun özetini veriyor. Bu hulâsadan : Uzun Hasan'ın kardeşleriyle muharebe eden İshak'a yardım etmek üzere ordusu ile Diyar-ı Bekr'den Karaman ülkesine geldiğini, İshak ile beraber onları bozguna uğratıp Karaman'dan çıkartıncaya kadar savaştığını, deniz kıyısına kadar arkalarından gittiğini, mal ve erzaklarını ele geçirdiğini, Kayseri, Akşehir, Develi, Beyşehir, Konya ve Aksaray'ı ellerinden aldığını ve emir İshak'a teslim ettiğini bütün bu yerlerde ve Karaman ülkesinin diğer şehirlerinde Sultan Hoşkadem adına hutbe okuttuğunu, Uzun Hasan'ın İshak ile kendisini Sultan'ın memlûkları ve reayası cümlesinden saydığını, yakınlarından Cemaleddin'i (Kızıl Ahmed Bey) 500 muharip ve techizatla emir İshak'ın yanında bırakarak Diyar-ı Bekr'e döndüğünü öğreniyoruz.

İşte bu mektupta adı geçen Cemaleddin, Kızıl Ahmed Bey'dir. Bu kayıttan Cemaleddin isim değil, ünvan olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır ¹¹⁴.

Osmanlı kaynakları ise bize Kızıl Ahmed Bey'in de katıldığı bu Karaman seferi konusunda tarih zikretmeden şu malûmatı vermektedirler ¹¹⁵.

Kroniklerin hiçbir tarihi kayıt zikretmeden verdikleri bilgiye göre, Uzun Hasan İshak'ın yardım çağrısına katılarak Erzincan-Sivas yolu ile Karaman diyarına doğru hareket etmiştir. İshak Bey bizzat kendisini istikbal etmiş, birlikte Karaman diyarına girmişlerdir. Baskı karşısında daha fazla mukavemet edemeyen Pîr Ahmed II. Mehmed'e sığınmak zorunluluğunu duymuştur. Uzun Hasan Karaman ülkesinde çok bedbahtlıklar edip bi-kıyâs zulümler yapmış, "mâl-i amân deyu yağmaya yakın işlere" girişmiş, meselâ "üç-yüz evden" ibaret olan Beğşehir'den "otuzaltı bin akçe mâl-i amân" almıştır. Bu arada 20.000 deve de alıp götürmüştür. Memleketine dönerken İsfendiyar-oğlu Kızıl Ahmed'i bir miktar kuvvetle İshak'ın yanına bırakmıştır.

¹¹⁴ Bk. A. Sadık Erzi, Belleten 70 (1954) s. 217.

¹¹⁵ Âşık Paşa-zâde, s. 167-168; Neşri, II, s. 772-774; Tacü't-tevârih, I, s. 498-499; Heşt Behişt'te de aynı malûmat vardır.

Bu arada Fatih, Karaman işlerine fiilen müdahale etmeğe karar vermiş ve Osmanlı kuvvetlerinin yardımı ile harekete geçen Pîr Ahmed İshak'ı mağlûp ederek, Silifke kalesi hariç olmak üzere Karaman ilini idaresi altına almağa muvaffak olmuştu¹¹⁶. Bundan olacak ki Kızıl Ahmed Bey, Karaman'ı terk edip tekrar Uzun Hasan'a sığınmıştır (Haziran 1466).

Karaman-oğlu İbrahim Bey'in ölümünden sonra derhal Karaman üzerinde nüfûz tesisine karar vermiş olan Uzun Hasan, 1471 yılına kadar Karaman işi ile doğrudan doğruya uğraşmış ve Anadolu hegemonyası meselesinde Fatih'e rakîp olacağını göstermişti. Bu arada da İran'a hâkim olarak Asya'nın kudretli hükümdarlarından biri haline gelmişti¹¹⁷. Tebriz tahtına oturunca kendini Anadolu'daki Beylerin de metbuu görmeğe başlamıştı. Bu bakımdan, Anadolu Beylerbeyi Hamza Bey'e yazılan mektup dikkate değer¹¹⁸. Mektuptan açıkça anlaşılıyor ki Uzun Hasan, Osmanlı Padişahının önünden kaçan yabancı Beylere kucağını açmakta, bu Beylerin hâmisi tavrını takınmakta idi. Yanında mülteci olarak bulunan şahsiyetler, Veled-i Hüdavendigâr Karaman-oğlu Pîr Ahmed ve Kasım Beyler, Candar-oğlu Kızıl Ahmed Bey, Germiyan-oğlu, Dulkadir-oğlu Şah Ahmed, Rüstem ve Süleyman Beyler, İnal-oğlu, Bozca emîrleri Pazarlı Bey oğlu, Tozanlı-oğulları, Mehmed Çelebi gibi Osmanlı baskısı karşısında Anadolu'dan kaçmış beylerdi¹¹⁹. Timur'la mukayese edilen Uzun Hasan'ın yanında bulunan bu kimselerden bilhassa Candar-oğlu Kızıl Ahmed Bey, kudretli Akkoyunlu hükümdarının Osmanlı devletine haddini bildirmesini ısrarla istemekte idi¹²⁰. Uzun Hasan'ın Osmanlı Padişahına karşı girişeceği hare-

¹¹⁶ Bu hâdiselerin kronolojisi hakkında açık kayıt bulunmayan Osmanlı kaynakları için bk. Karamanî Mehmet Paşa, TTEM, 14. Sene (1340) s. 148-149 Dur-sun Bey, Târih-i Ebû'l-Feth, s. 121-122; Neşri, II, s. 772-774; Âşık Paşa-zâde, s. 168-169; Kemal Paşa-zâde, s. 251-252; Tacü't-tevârih, I, s. 499-500. Oruç, s. 74, Hacı Halil Konevî'de (İst. Üniv. Tarih Dergisi, II, 3-4 "1952", s. 63) hemen hemen hiç bilgi yok. Bu hâdiseler hakkında Mısır Memlûklü kaynakları kâfi derecede aydınlatıcı haberler vermektedirler. Msl. İbn Tağrı-Berdî, Havâdis, III, s. 497, 500.

¹¹⁷ Bk. V. Minorsky, Uzun Hasan maddesi. E I IV.

¹¹⁸ Topkapı Sarayı arş. nr. 11602-11440. Bk. Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal'ın not 121'de adı geçen makalesi.

¹¹⁹ Sivas Beyler beyi Hamza Bey'e yazılan mektup; Top. Sarayı arş. nr. 11602-11440; R. Rahmeti Arat, Fatih Sultan Mehmet Yarılgı. TM VI (1939) s. 285 v.d.

ketten faydalanarak tekrar beyliğine kavuşabileceğini ummakta idi. Nihayet Uzun Hasan, Osmanlılara genel bir taarruza geçtiği 1472 baharında Candar-oğlu Kızıl Ahmed Bey ile Bektaş-oğlu Ömer Bey'i mühim Akkoyunlu kuvvetleri ile (30.000 kişi) orta Anadolu'ya gönderdi¹²¹. Kızıl Ahmed Bey'in de başında bulunduğu kuvvetler Tokat'a baskın imkânını bularak şehri yağma ettiler¹²². Topkapı Sarayı arşivinde bulunan bir fetihnâmeden¹²³ Tokat'ın, H. 877 senesi Rebiu'l-evvel'inde yani 1472 Ağustos'unda tahrip edildiği anlaşılmaktadır.

Candar-oğlu Kızıl Ahmed Bey'in Uzun Hasan'la müşterek olarak Fatih'e karşı girdiği düşmanca teşebbüslerin sonuncusu Otluk Beli (11 Ağustos 1473) savaşı¹²⁴ sırasında olmuştur¹²⁵. Bu savaş Anadolu üzerinde hâkimiyet meselesini kesin olarak Fatih lehine hal etmiş ve böylece Kızıl Ahmed'inde yıldızı sönmüştür. Candar-oğulları Beylerinin bu son temsilcisinin savaştan sonraki âkibeti hakkında Osmanlı kaynaklarında hiçbir malûmata rastlamadık. Bununla beraber onun hayatını bir müddet daha takip etmek imkânına sahibiz. Ancak Otluk Beli meydan muharebesinde, Yarlık'ta¹²⁶, "Hasan Bey bizim büyük kol alayını görür görmez muharebeye girmeden bırakıp kaçtı. Yanındaki Beylerden İspendi Pervaneci Kadı-oğlu Ali Bey, Kadı Mahmud-i Şurihî, Pîr

¹²⁰ Mu'alî'nin Hünkârname: Anhegger nşr. (İst. Üniv. Tarih Dergisi I/1 "1949") s. 150.

¹²¹ Hünkârname, s. 150, Tursun Bey, bu umumî taaruzda gönderilen kuvvetler arasında Kızıl Ahmet Bey'in bulunduğunu yazarlar (s. 146); Kemal Paşa-zâde, s. 345 yalnız Karaman-oğlu der; Heşt Behişt, Vr. 457 a'da yalnız Bektaşoğlu Ömer Bey'den bahsediliyor; krş. Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Katî Mücadele Hazırlıkları ve Osmanlı Akkoyunlu Harbinin Başlaması. Belleten 82 (1957) s. 271-272.

¹²² Neşri, II, s. 802 Tokat baskını için, "Timur Sivas'a itdiğünden ol zalimler Tokat'a beş beter ettiler" diyor; Oruç, s. 127; Hünkârname, s. 150; Yarlık, s. 303; Aşık Paşa-zade, s. 176; Kıvâmî, Fetihnâme-i Sultan Mehmed. Fr. Babinger nşr., İstanbul 1955, s. 211.

¹²³ Vesika nr. 9196. Bk. not 121'de adı geçen makale

¹²⁴ Savaşın tarihi için bk. Yarlık, s. 285; Heşt Behişt, Vr. 463 b'de tarih olarak H. 877/1472 M. yılı gösteriliyor ki bu tarih yanlıştır.

¹²⁵ Yarlık, s. 304; Hünkârname, s. 153'de Kızıl Ahmed Bey'in bu karşılaşmada sağ kolda yer aldığını söyler.

¹²⁶ Yarlık, s. 304. Esir edilen bu ümerâ için krş. Kemal Paşa-zâde, s. 393-94; Heşt Behişt, Vr. 462 v.d.; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi. Ankara 1949, II, s. 101 v.d.

Kara Bey, Dara-oğlu Ümmet Bey, Kızıl Ahmed Bey, Hasan Bey'in silâhşorları, hassa Akkoyunlu Beyleri ve yiğitlerinden bine yakın adam yakalandılar" diye geçiyor ki burada Kızıl Ahmed Bey'in orta kol tarafından esir edildiği anlaşılmaktadır. Hünkârname'de ise bunlardan fazla olarak yakalananlardan Zeynel, Kızıl Ahmed, Halil ve Yakub oğlu'nun öldürüldüğü ve kesik başlarının zafernâmelerle muhtelif yerlere gönderildiği kaydediliyor ki ¹²⁷ bu tamamıyla yanlıştır. Çünkü çağdaş kaynak Tarih-i Âlem Ârây-ı Emîni'nin verdiği bilgiler, Kızıl Ahmed Bey'in Otluk Beli muharebesindeki mağlûbiyetten sonra – belki de esir edildikten sonra – kaçarak kendisine Uzun Hasan tarafından verilmiş olan Bend-i Mahî yakınlarındaki ıkta'ına dönmüş olduğunu ¹²⁸ gösteriyor. Ayrıca Osmanlı kroniklerinde Kızıl Ahmed Bey'in II. Bayezid devrinde Osmanlı memleketine döndüğü hususunda rastlanan kayıtlar da bunu teyid etmektedir ¹²⁹.

Osmanlı kaynaklarında Candar-oğlu Kızıl Ahmed Bey'in Fatih Sultan Mehmed'in ölümüne kadar Akkoyunlu ülkesinde kaldığı hususunda verdikleri bilgiler ¹³⁰ yanında Kızıl Ahmed Bey'in bu devre içindeki faaliyetlerine dair yine Tarih-i Âlem Ârây-ı Emîni, az da olsa, ilgi çekici bilgiler vermektedir.

Uzun Hasan'ın 1478 senesi başında Tebriz'de ölmesi üzerine Şehzadeler arasında çıkan taht mücadelelerinde Candar-oğlu Kızıl Ahmed Bey, kardeşi Halil tarafından Diyâr-ı Bekr valisi tayin edilen Yâkub Bey tarafını tutmuştu ¹³¹. Yakub Bey, H. 883/1478-79 M. yılı baharında Diyâr-ı Bekr'den Tebriz üzerine doğru yürüdüğünde Bend-i Mâhi'ye geldiği zaman Candar-oğlu Kızıl Ahmed Bey, diğer Türk emîrleri ile birlikte, kuvvetleriyle Yakub Bey'in ordusuna katılmıştı ¹³². Ordu Hoy ovasında konakladığı sırada savaş alanının tâyini için kurulan harp meclisinde, Yakub Bey'in tecrübeli kumandanları arasında sayılan Kızıl Ahmed'in de bulunduğu bildirilmektedir ¹³³

¹²⁷ Hünkârname, s. 153.

¹²⁸ V. Minorsky nşr. s. 34.

¹²⁹ Msl. Kemal Paşa-zâde, s. 207.

¹³⁰ Âşık Paşa-zâde, s. 160; Tacü't-tevârih, I, s. 482 v.d.; Kemal Paşa-zâde, s. 207.

¹³¹ V. Minorsky nşr. s. 34.

¹³² V. Minorsky nşr. s. 34.

¹³³ V. Minorsky nşr. s. 35.

Kardeşine karşı Yakub Bey'in zaferi ile neticelenen bu savaştan sonra Kızıl Ahmed'in hayatı bilinmemektedir. Bununla beraber Osmanlı kaynakları, Fatih'in ölümünden sonra onun tekrar Osmanlı devleti hizmetine girmiş olduğunu söylemekle yetinmektedirler. Bunlardan en geniş olarak Kemal Paşa zâde şu bilgiyi vermektedir :

“Hudâvendigâr-ı sa'idün yerine sahib kırân-ı cedîd Hazret-i Sultân Bayezid, Memleket-i Osman'a hân olunca havây-ı bûm-ı Rûm'a düşüb pervâz urdı. Ol kayser-i Skender ü Dârâ-gulâmın bâb-ı sa'âdet-meâbına yüz urub huddâm-ı sidre-makamı silkinde münselik; Bolı iklimi ki kadîm mekâniydi, ihsân olub esbâb-ı ma'âşî intizâm ve bilesince olan eshâb u havâşî inti'âş buldı. Belây-ı celây-ı vatandan kurtulub gam-ı elem ü mihnet-i gurbetden halâs bulub sürûr etdi; humây-i himâyet-i sultân-ı rûy-i zemînde âfet-i muhâfet-i zamândan emîn olub huzûr etdi”¹³⁴.

Bunun dışında Kızıl Ahmed Bey'in ne bundan sonraki hayatı ve ne de ölüm tarihi hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Beyliği esasen çok kısa sürmüş ve sadece şeklen hükümdar derecesinde olan son Candar-oğlu'nun herhangi bir eser bıraktığına dair, yaptığımız araştırmalarda bir kayda rastlayamadık.

E K L E R I.

KİTABELER¹³⁵

H. 840/1436-37 M.

Hatun Sultan Türbesi İnşa Kitabesi

Türbe Kastamonu Kırk Çeşme mahallesi Selçukoğlu sokağında bir bahçenin içinde bulunmaktadır. H. 840/1436-37 M. tarihli kitabesine göre Osmanlı padişahı I. Mehmed'in kızı Hatun Sultan tarafından yaptırılmıştır.

Türbenin içinde beş tanesi Candar-oğlu II. İbrahim Bey'in kız ve oğullarına ait olmak üzere sekiz tane mezar mevcuttur. Kapısının üstündeki kitabesi : 3 str. Selçukî neshi, genişliği 1,22 x 0,60.

¹³⁴ s. 207.

¹³⁵ Bu kısımda neşredilen kitabelerin asılları tarafımdan görülerek en doğru metinleri tesis edilmiş, ayrıca neşirleri varsa gösterilmiştir.

— 1 أمر بعمارة هذه التربة الشريفة

— 2 عصمت الدنيا و الدين خاتون سلطان بنت السلطان محمد

— 3 بن بايزيد خان بواها الله في دار السلام في سنة اربعين و ثمانمائة

M. Behçet, Kastamonu (1341) s. 71. - T. Mümtaz Yaman
Kastamonu s. 139. - A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 272.

H. 833/1429 M.

Kastamonu Hatunlar türbesi, Candar-oğlu II. İbrahim Bey'in
oğlu Orhan Bey'in mezar kitabesi.

Sülüs, kabartma

هذا قبر المرحوم المغفور

اورخان بك بن ابراهيم جلبي
تاريخ

في (Bir kelime okunamadı) شهر صفر المبارك

سنة ثلث و ثلثين و ثمانمائة

M. Behçet, Kastamonu (1341) s. 73. - T. M. Yaman, Kasta-
monu, s. 141. - A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 278.

H. 840/1436-37 M.

Kastamonu Hatunlar türbesi, Candar-oğlu II. İbrahim Bey'in
oğlu Paşa Melek'in mezar kitabesi.

Sülüs, kabartma

— 1 هذه تربة المرحومة المغفورة

— 2 المعصومة پاشا ملك بنت

— 3 امير كبير ابراهيم بك

— 4 نور الله قبرها

— 5 في سنة اربعين و ثمانمائة

M. Behçet, Kastamonu (1341) s. 73 - T. Mümtaz Yaman,
Kastamonu, s. 141. - A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 276.

H. 845/1441 M.

Kastamonu Hatunlar türbesi, Candar-oğlu II. İbrahim Bey'in
oğlu Emîr Yusuf Bey'e ait mezar kitabesi.

Sülüs, kabartma

- انتقل من دار الفناء إلى دار البقاء — 1
 المرحوم المغفور السيد الشهيد — 2
 أمير يوسف بك بن إبراهيم بك — 3
 نور الله قبره — 4
 في اواخر ربيع الاخر سنة — 1
 خمس و اربعين و ثمانمائة — 2
 نقل تاريخ شاهزاده قلم — 3
 كرد در بلبل بهشت دلم — 4

Sağ ve soldaki Âyet-i Kürsînin altında kabartma büyük hurufat

ای جان جهان جستۀ افلاک شدی
 مہمان عزیز خالق پاک شدی

M. Behçet, Kastamonu (1341) s. 74. — T. M. Yaman, Kastamonu, s. 141-142. — A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 277-278.

H. 846/1442 M.

Kastamonu Hatunlar türbesi, Candar-oğlu II. İbrahim Bey'in kızı Hafsa Hatun'un mezar kitabesi.

3 str. kabartma, sülüs

- انتقلت من دار الفناء إلى دار البقاء — 1
 المرحومة المغفورة السعيدة — 2
 حفصة خاتون بنت إبراهيم بك — 3
 نور الله قبرها — 4
 في شهر محرم — 2
 سنة ست و اربعين و ثمانمائة — 3

M. Behçet, Kastamonu (1341) s. 76. — T. Mümtaz Yaman, Kastamonu, s. 143. — A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 273.

H. 847/1443 M.

Sinop İsfendiyarlar türbesi, Candar-oğlu II. İbrahim Bey'in mezar kitabesi.

- Baştarafında نقل من دار الدنيا الفانية — 1
 إلى دار السنية الباقية المرحوم — 2
 المغفور السعيد الشهيد الواصل الى — 3
 رحمة ربه الملك القدير الغفار — 4
 السلطان إبراهيم بن سلطان اسفنديار — 5

نور قبره و جعل الجنة مقامه
 في اواخر محرم الحرام سنة سبع و اربعين و ثمانمائة من هجرة النبوية

H. Hilmi, Sinop kitabeleri, s. 36. — M. Ş. Ülkütaşır, TAED 5 (1949) s. 165. — A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 309.

H. 849/1445 M.

Sinop İsfendiyarlar türbesi, Candar-oğlu II. İbrahim Bey'in annesinin mezar kitabesi.

- 1 انتقلت من دار الفنا إلى دار البقا
 — 2 المرحومة المغفورة المستورة
 — 3 امه الامير الكبير ابراهيم بك
 — 4 توكل على خالق
 — 1 نور الله قبرها
 — 2 و جعل الجنة مقامها
 — 1 يوم السبت من عشرين شهر ربيع الاول في
 — 2 سنة تسع و اربعين و ثمانمائة

H. Hilmi, Sinop Kitabeleri, s. 36. — M. Behçet, TTEM yeni seri 2 (1929) s. 43. — M. Şakir Ülkütaşır, TAED 5 (1949) s. 166-167. — A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 309.

H. 852/1448-49 M.

İsmail Bey Hanı İnşa Kitabesi

Araç'ta Oyacalı köyünde olan bu han bugün harap vaziyettedir. H. 852/1448 M. tarihli kitabesinden Candar-oğlu İsmail Bey tarafından inşa ettirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kitabesi bugün Ankara Etnografya Müzesindedir.

3 str. Selçukî neshi, genişliği 0,70 × 0,46.

- 1 بنى هذا الخان المبارك السلطان المعظم اسماعيل بن ابراهيم
 — 2 بن اسفنديار خان ايد الله مملكته و افاض إلى سبحانه العفو
 — 3 و المغفرة بروح على ابنه وجده في سنة تاريخ اثني و خمسين و ثمانمائة

H. 853/1449 M.

İsmail Bey Çeşmesi İnşa Kitabesi

Sinob'un kuzeyinde Demirli Mescit mahallesindedir. H. 853/1449 M. tarihli kitabesine göre Candar-oğlu İsmail Bey tarafından yaptırılmıştır.

6 str. genişliği 0,50 × 0,45.

- 1 امر
— 2 ببناء هذه العين
— 3 المباركة السلطان اسماعيل ابن
— 4 ابراهيم طاب ثراه ادم الله دولته
— 5 في شهر جمادى الاول سنة
— 6 ثلث و خمسين و ثمانمائة

H. Hilmi, Sinop Kitabeleri, s. 62. - M. Ş. Ülkütaşır, TAED 5 (1949) s. 185.-186. - A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 389.

H. 855/1451 M.

Candar-oğlu İsmail Bey'e ait Sinop'da bir inşa kitabesi (veya tamir kitabesi).

2 str. Selçukî neshi, genişliği 2,16 × 0,37.

- 1 لهذا البناء الجديد على الباب بجزيل الهمة و اللطف الوهاب للامير الكامل الفاتح
الديار اسماعيل بن ابراهيم بن
— 2 اسفنديار اعل لوائه الغفار مادام الفلك الدوار غلب اعداء الله بنصره و كثرة الفتن
تاريخ سنة خمس و خمسين و ثمانمائة

M. Behçet, TTEM yeni seri 4 (1930) s. 49. - M. Şakir Ülkütaşır, TAED 5 (1949) s. 190.

H. 855/1451 M.

Candar-oğlu İsmail Bey Camisi İnşa Kitabesi

Cami' Daday kazasına yakın olan Küre-i Hadid köyünde, hafifce meyilli bir yamaç üzerinde inşa edilmiştir.

Caminin H. 855/1451 M. tarihli kitabesinden anlaşıldığına göre Candar-oğlu İsmail Bey tarafından yaptırılmıştır. Taşkoprüdeki Bey köyü camiine benzemektedir. Alçıdan güzel bir mihrabı vardır. Minberi ve minaresi ahşaptır.

Kapısının üzerinde bulunan kitabesi : 3 str. Selçukî neshi, genişliği 0,48 × 0,70.

- 1 بنى هذا المسجد المباركة السلطان المعظم اسماعيل
— 2 ابراهيم بن اسفنديار خلد الله ملكه و دولته افاض الى سبحانه العفو
— 3 و المغفرة على الله وحده في تاريخ سنة خمس و خمسين و ثمانمائة

T. Mümtaz Yaman, Kastamonu, s. 156. — A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 226.

H. 858/1454 M.

İsmail Bey Camisi İnşa Kitabesi

Cami Kastamonu'da İsmail Bey mahallesindedir. Caminin H. 858/1454 M. tarihli kitabesinden Candar oğlu İsmail Bey tarafından yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Minberi ve mihrabı alçıdan olup her ikisi de basit yapıdadır. Kesme taştan yapılmış bir minaresi mevcuttur.

Kapı kemerinin üzerindeki kitabesi : 3 str. kabartma Selçukî neshi, genişliği 1,20 × 1,60.

- 1 — بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ
 2 — أَمْرٌ بِنَاءِ هَذَا الْعِمَارَةِ الْمَبَاكَةِ الْمَقَامِ الْأَعْظَمِ الْعَالِي الْعَادِلِ
 3 — السُّلْطَانِ إِسْمَاعِيلِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْفَنْدِيَارِ خَانَ تَقْبِيلَ اللَّهِ مِنْهُ الْحَسَنَاتُ فِي سَنَةِ
 ثَمَانٍ وَخَمْسِينَ وَثَمَانِمِائَةٍ

M. Behçet, Kastamonu (1341) s. 67. — T. Mümtaz Yaman, Kastamonu, s. 156. — A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 201.

H. 864/1460 M.

Sinop İsfendiyarlar türbesi, İsmail Bey oğlu Yahya Bey'in mezar kitabesi.

Baş şahidenin dış yüzü

- 1 — نَقَلَ مِنَ دَارِ الْفَنَاءِ إِلَى دَارِ الْبَقَاءِ
 2 — الْمَرْحُومِ الْمَغْفُورِ الْمَعْصُومِ الْمَحْتَجِّ إِلَى
 3 — رَحْمَتِ رَبِّهِ الْمَنَانِ يَحْيَى بْنِ سُلْطَانَ إِسْمَاعِيلِ

iç yüzü

الدنيا مزرعة الآخرة

Ayak taşının dış yüzünde

- نور الله قبره و جعل الجنة مقامه
 في أوائل شهر ذي الحجة عمّت ميامنه
 سنة اربع و ستين و ثمانمائة من الهجرة النبوية

H. Hilmi, Sinop Kitabeleri, s. 39. — M. Behçet, TTEM yeni seri 2 (1929) s. 37. — M. Ş. Ülkütaşır, TAED 5 (1949) s. 168-169. — A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 313-314.

H. 880/1475-76 M. ?

İsmail Bey Medresesi İnşa Kitabesi

Kastamonu'da İsmail Bey mahallesindeki külliyesi içindedir. H. 861 tarihli İsmail Bey'in vakfiyesinde bu medreseden çok bahsedilmektedir. Kitabesi her halde sonradan konmuş olsa gerektir.

3 str. girift Selçukî neshi, genişliği 0,40 × 0,45.

1 — بسم الله الرحمن الرحيم قال النبي عليه السلام

2 — من فتح له باب الدعاء فتحت له ابواب الجنة

3 — فواقف المدرسة يدعى اليه بتاريخها ان رحمة الله عليه ٨٨٠

M. Behçet, Kastamonu (1341) s. 90. — T. M. Yaman, Kastamonu s. 166. — A. Gökoğlu, Paflagonya, s. 341.

EKLER II.

MESKÛKÂT

II. İbrahim Bey

Gümüş, kutru 16 mm., ağırlığı 5 3/4 kırat, basıldığı yer Kastamonu, tarih H. 83 (?).

خلد ملكه
ضرب قسطنطينيه

ابراهيم بن ٨
اسفنديار ٣

A. Tevhit, *Meskûkât Kataloğu IV*, s. 420, nr. 826. — T. Mümtaz Yaman, *Kastamonu*, s. 149 fotoğrafıyla.

İsmail Bey

Bakır, kutru 17 mm., ağırlığı ?, basıldığı yer Kastamonu, tarih ?

ضرب اسمعيل

A. Tevhit, *IV*, s. 421, nr. 864. — T. M. Yaman, *Kastamonu*, s. 167 fotoğrafıyla

Bakır, kutru ?, ağırlığı ?, basıldığı yer ?, tarih ?,

السلطان اسمعيل

T. M. Yaman, *Kastamonu*, s. 167 fotoğrafıyla.

Bakır, kutru ?, ağırlığı ?, basıldığı yer Kastamonu, tarih ?

ضرب قسطنطينيه اسمعيل

T. M. Yaman, *Kastamonu*, s. 167 fotoğrafıyla.

Bakır, kutru 18 mm., ağırlığı ?, basıldığı yer Kastamonu, tarih ?

ضرب قسطنطينيه خلد ملكه اسمعيل بن ابراهيم

Ahmet Ziya, *Meskûkât-ı İslâmiye*, s. 80, nr. 1227.

Bakır, kutru 18 mm, ağırlığı ?, basıldığı yer Kastamonu, tarih ?

خلد ملکہ
ضرب
... مونیہ

بن اسمعیل

Abdül-ahad Nuri, *Doğu Mecmuası* 8 (1338) s. 2.

Bakır, kutru 16 mm, ağırlığı ?, basıldığı yer Kastamonu, tarih ?

خلد
ضرب
... قسطمو

سلطان اسماعیل

بن ابراهیم

Aynı makale, s. 2.

Bakır, kutru 16 mm. ağırlığı ?, basıldığı yer ?, tarih ?

السلطان
اسمعیل

Aynı makale, s. 2.

Bakır, kutru 15 mm, ağırlığı ?, basıldığı yer Kastamonu, tarih ?

خلد ملکہ
قسطمونیہ

اسمعیل

ابراہیم

Aynı makale, s. 2.

Bakır, kutru 16 mm, ağırlığı ?, basıldığı yer Kastamonu, tarih ?

خلد ملکہ
و ... طا ... نیہ

بن اسمعیل

... ہیم

Aynı makale, s. 2.

Bakır, kutru 16 mm, ağırlığı ?, basıldığı yer Kastamonu, tarih ?

خلد ملکہ
ضرب قسطمونیہ

و خمس

ار ...

بر ... ہ

Aynı makale, s. 2.

Bakır, kutru 18 mm, ağırlığı ?, basıldığı yer Kastamonu, tarih H. 864/1459-60 M.

۸۶۴
سلطان اس ...
قسطمو

Aynı makale, s. 2.

Kızıl Ahmet Bey

Gümüş, kutru 12 mm, ağırlığı 3 1/4 kirat, basıldığı yer? tarih ?

خلد
ملکه

احمد
غاری

Ahmet Tevhit, *Meskûkât Kataloğu IV*, s. 422, nr. 864, lev. 6 da fotođrafiyla.

P, Wittek, *Menteše Beyliđi*, s. 155 te bu parayı *Menteše-ođlu Ahmet Gazi Bey'e* ait olduđunu söylemektedir. Fakat mütihazsıs nümizmatlar bu paranın yüzünün Candar-ođullarının paralarının yüzüne benzediđini ifade etmektedir.

